

ALEVİ YAPISALLAŞMASI, TALEPLER VE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA ALEVİLİK-BEKTAŞILIK

*Eyup ŞİMŞEK**

*Özcan GÜNGÖR***

ÖZET

Kültürel, sosyolojik, düşünsel ve tasavvufi özellikleriyle dikkat çeken Alevilik-Bektaşilik, özellikle 1990'lerden itibaren toplum gündemine daha sık gelmeye başlamıştır. Bu gündeme geliş, daha çok Aleviliği yeni bir dini kimlik olarak keşfetme yolunu açtığı gibi, bu kimliğin pekişmesi için de devletten bir takım dinsel talepleri beraberinde getirmiştir. Bu taleplerden biri genelde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerine özelde ise DKAB ders kitaplarına ilişkin olmaktadır. Ancak yapısallaşma sürecinde dile getirilen bu talep konusunda Alevi-Bektaşi grup ve önderler birleşmiş ise de, Alevi-Bektaşi grup ve önderlerin talebin DKAB kitaplarına nasıl yansıtılması gerektiği ve DKAB dersinin geleceği konusunda farklı yaklaşımlara sahip oldukları ileri sürülmektedir. Diğer taraftan MEB'in, Alevi çalıştaylarıyla daha belirgin hale gelen talepleri dikkate aldığı ve son yıllarda DKAB ders kitaplarına yansıttığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin bir gerçeği olan Alevilik-Bektaşiliğin DKAB ders kitaplarına nasıl yansıtıldığını tespit edilmesi önemlidir. Bu durumdan hareketle konunun araştırılması, bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu doğrultuda ilk ve ortaöğretim okullarında okutulan DKAB ders kitapları, Alevilik-Bektaşilik ile ilgili içerik açısından değerlendirilmiş, Alevilik-Bektaşilik konularının düzeyi ve ele alınışının tespitinde betimsel bir yaklaşım kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2012 yılında basılan 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ilk ve ortaöğretim okullarına dağıtılan ders kitapları oluşturmaktadır. Taranan 4-12 sınıf DKAB ders kitaplarının tamamında Alevilik-Bektaşilik ile ilgili konulara veya kişilere yer verildiği belirlenmiştir. Özellikle ilköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabında 'İslam Düşüncesinde Yorumlar' ünitesinde 'cem ve cemevi', 'musahiplik', 'dua ve gülbenkler', 'hızır orucu' konularına; ortaöğretim 12. sınıf DKAB ders kitabının 'İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar' ünitesinde ise bunlara ilave olarak 'cemin yapılışı', 'semah', 'muharrem ayı ve aşure' din öğretimine konu edildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşilik, Alevi Yapısallaşması, Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ders Kitapları.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, El-mek: eyupsimsek@atauni.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, El-mek: ozcangungor@yahoo.com

**ALAWI STRUCTURALISM, DEMANDS AND ALAVISM-
BEKTASHISM IN THE COURSE BOOKS OF RELIGIOUS
CULTURE AND KNOWLEDGE OF ETHIC.**

ABSTRACT

Alawism-Bektashism, which draws attention sociologically, culturally, intellectually and mystically, has been at the agenda of the society more frequently since 1990s. This process, leading Alawism to be discovered as a new religious identity, has also caused some demands from the government for the enhancement of this identity. One of these demands is related to the books of “Religious Culture and Knowledge of Ethic”. However, despite the agreement of Alawi-Bektashi groups and leaders for this demand in terms of structuralism, it has been claimed that these groups have different approaches on how to reflect this demand to RCKE textbooks and the future of RCKE course. On the other hand, it has been expressed that these demands, which are more apparent because of the Alawism workshops, have been taken into account and then placed on the books in recent years by the Ministry of National Education (MNE). In this context, it is important to determine how Alawism-Bektashism is reflected to the course books of RCKE. This determination constitutes the aim of this research. In this regard, the contents of RCKE course books of primary and secondary schools in Turkey have been examined with regard to Alawism-Bektashism, and a descriptive method approach has been used in determining the levels of these subjects.

The course books, published in 2012 by the MNE and distributed to primary and secondary schools in 2012-2013 academic year, constitute the scope of this research. As a result, all the RCKE textbooks of 4th to 12th grade levels investigated included subjects or persons related to Alevism-Bektashism. According to the RCKE textbooks, especially in the 7th grade level RCKE textbook, there are some terms such as “Alawism-Bektashism”, “cem”, “cemevi”, “musahiplik”, “prayer and gülbenks”, “fasting hızır” in “Comments on Islamic Thought” unit. Moreover, it was determined that “Mystical Comments on Islamic Thought” unit included additional terms such as “performing cem”, “semah”, “the month of Muharram and ashura” in the 12th grade level RCKE textbook in the teaching of the religion.

Key Words: Alawism-Bektashism, Alawi Structuralism, Religious Education, Religious Culture and Knowledge of Ethic, Course Books.

GİRİŞ

Aleviliğin kurumsallaşma çabası, 1900’lü yılların ilk çeyreğinden itibaren başlamış, 1960’lı yıllarda Avrupa’ya dış göç, büyükşehirlere iç göç nedeniyle sosyal, siyasal, kültürel ve dini boyutları olan bir kimlik keşfi hareketiyle yapısal dönüşüm yaşamıştır.¹ 1980’li yıllarda kimlik

¹ 1960 sonrası gelişen sosyal, siyasal ve kültürel gelişmeler sonucu çeşitli alanlarda olduğu kadar dini alanda çoğulcu bir yaşam tarzı oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla birçok dini ve kültürel gelenek bu durumdan etkilenmiştir. Bazıları ise

hareketleriyle daha belirgin hale gelen, 1990'lı yıllarda kamusal görünürlük kazanan ve 2000'li yıllardan itibaren daha yoğunlaşan Aleviliğin kimlik inşası ve taleplerinin dinsel karakteri belirgin hale gelmeye başlamış ve bu durum çok katmanlı dini kimlik inşa sürecinin etkilemiştir (Dressler, 2008: 281). Çoğulculuğun dünyadaki yansımalarının etkisiyle dine ve dini kimliğe yeniden yönelimin yaşandığı bu dönem, bireyleri kimliklerini pekiştirici istek ve taleplerde bulunmaya itmiştir. Ancak Alevilik-Bektaşiliğin “neliğine” ilişkin süren uzun tartışmalarda inanç-inançsızlıktan, etnik kimliğe kadar birçok talep dile getirilmiştir (Güngör, 2012: 1940). Kaos gibi görünen bu durumun aslında Aleviliğin yapısallaşma süreci olduğu sosyolojik olarak ifade edilebilir.

Aleviliğin devletten talepkâr tavırlarının, bir anlamda Alevi kimliğinin modern dönemde yeniden konumlandırma sürecinin adı olduğu ifade edilebilir. Bu sürecin hem kendi iç örgütlenmelerinde hem de dışarıdan konuya ilgi duyan insanlarla tartışma, restleşme, uzlaşma ve hatta yeniden kurgulama şeklinde olduğu söylenebilir.

Alevilerin kimliğe ilişkin tanınma talepleri temelde iki boyutlu olarak ele alınabilir. Birincisi, Sünnilerde olduğu düşünülen önyargıların kırılması için kendilerine yöneltilen nitelermelerin aksine, Müslüman olarak kabul edilmelerinin yanında, aydınları da insan hakları çerçevesinde kendilerine destek vermeye davet şeklindedir. İkincisi ise devlete yönelik taleplerdir. Bu talepler geniş bir yelpazeye yayılan istekleri içermektedir (Subaşı, 2011: 56-57). Doğrusu günümüzde bütün Alevi gruplarınca dile getirilen taleplerin belli bir forma dönüştürüldüğü söylenebilir. Alevilerin devletten taleplerini; “devletin resmi televizyon ve radyo kanallarında yayınlanan programlarda Alevîlerin dinî otoritelerine, törenlerine, müzik, şiir ve kültürlerine yer verilmesi”, “Alevi kimliği”, “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aleviliğin Temsili”, “Zorunlu DKAB Dersleri” ve “Cemevlerinin Durumu” olarak sınıflandırmak mümkün olabilir (Subaşı, 2003: 127; Erol-Kalyoncu, 2009: 33; 7. Alevî Çalışmayı, 2010).

Alevi-Bektaşiler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersiyle ilgili olarak; bu dersin tamamen kaldırılmasından, ayrı bir Alevilik dersi konmasına, oradan revize edilerek DKAB derslerinde Aleviliğe yer verilmesine ve derslerin tamamen Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) bırakılmasına kadar değişen ve farklı anlayışların ürünü olan talepleri olmuştur/olagelmektedir. Bu taleplerin Alevi yapısallaşması bağlamı unutulmadan, Sünnilerin de değer, kaygı, beklenti ve önyargılarını dikkate alarak çözümlenebilmesinde DKAB derslerinin tarihi önemi dikkat çekmektedir.²Çünkü Sünnilerin ve Alevilerin birbirlerine yönelik önyargılarının, onların çocukluk dönemi başta olmak üzere aile, akraba ve okul ortamlarında yaşadıkları engellenmeler, kapalı ilişkilerin niteliği ve benlikleri örseleyen toplumsal ilişkiler yoluyla oluştuğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bu önyargıları oluşturan, besleyip büyüten ve kemikleştiren Alevi ve Sünni grupların kendi gelenekleri, aileleri, eğitimi, ders kitapları, öğretmenleri, din adamları, dini öğretileri, siyasetçileri, iç ve dış politikalarıdır (Yapıcı, 2011: 303). Ancak bu önyargıları besleyen araçlara rağmen, günümüzde gelinen noktada Alevilerin DKAB derslerine ilişkin talepleri ve bu taleplerin de Sünniler tarafından anlaşılmaya çalışılması sorunun çözümünde oldukça önemlidir. Diğer taraftan

kendi kültürlerini ve dini öğretilerini, yeni bir formla devam ettirme eğilimine girmişlerdir. Dini çoğulculuğun tarihsel gelişimi, felsefi ve teolojik boyutu, eğitim modellerine ilişkin tartışmalar için bkz. (Köylü, 2012)

² Bu ehemmiyete binaen 10 bölümden oluşan ve editörlüğünü R. Kaymakcan, M. Zengin ve Ş. Arslan'ın yaptığı, Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi (2011, DEM Yayınları, İstanbul) adlı kitabın ilk ünitesinin DKAB kitaplarında Alevilik konusuna ayrılması önemlidir. I. Bölümde N. Subaşı, “Müfredata Dâhil Olmak' ya da Aleviliği Oku(t)mak” (ss. 55-65); H. Yılmaz, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Aleviliğin Öğretimi”, (ss. 65-77); R. Kaymakcan-İ. Aşlamacı, “Çoğulculuğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri”, (ss.77-103); Ş. Özdemir-İ. Arıcı “Alevi Bektaşilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği), (ss.103-128) adlı makaleler yer almaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013*

Alevi grupların din eğitimi ve öğretimi ile ilgili taleplerinin kendi içindeki tutarsızlık ve temsil sorunuyla çoğu zaman içinden çıkılmaz bir hal aldığı söylenebilir. Zira örgütlü Alevi grupların her birinin bütün Aleviler adına talepler dile getirdiğini söylemesi, bazen bir Alevi grubun dillendirdiği bir talebin başka bir Alevi grupça Aleviliğe bir saldırı olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmuştur. 1990'dan sonra Alevi gruplarından bazıları DKAB programlarına Alevilik ve Bektaşiliğin alınmasını istemişler; fakat hangi tür Aleviliğin öğretileceği hususunda uzlaşma sağlayamamışlardır. Ayrıca Aleviler için yazılan Din Kültürü kitaplarında, Aleviliğe ilişkin tanım ve yorumlarda ortak bir anlayış sergilenmediği ve tutarlılık olmadığı sorgulanmıştır. (Eğri, 2002)

Alevi-Bektaşilerin genelde tüm talepleri özelde ise DKAB ders kitaplarına ilişkin istekleri hükümet tarafından programlanan, ilki 3-4 Haziran 2009'da sonuncusu 28-30 Ocak 2010'da olmak üzere yedi tane Alevî çalıştayı içinde değerlendirilmiştir. Alevi çalıştayları nihai raporunda (2010: 157-160) DKAB derslerine ilişkin "...Mevcut haliyle din dersleri revize edilmeli, müfredat tüm inanç alanlarına aynı mesafe bilinciyle hazırlanmalıdır. Anayasa'nın 24. maddesinde yer alan ve tüm vatandaşların isteğe bağlı bir şekilde yararlanmalarına fırsat tanıyan eğitim ve öğretim programının işlerlik kazanması için, başta Aleviler olmak üzere tüm inanç gruplarının bu derslerden yararlanabilmeleri doğrultusunda gerekli düzenlenmeleri yapmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimlerince gerekli teknik çalışmalar başlatılmalıdır" önerisi getirilmiştir.

Alevilerin DKAB dersinin kendi inanç, anlayış ve kültürlerinin göz önünde bulundurularak düzenlenmesini istemeleri, yakın dönemde hükümet ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda yankı bulmuş, ilköğretim ve ortaöğretim DKAB ders kitaplarında bu yönde bazı değişikliklere gidilmiştir. Alevilerin taleplerinden yola çıkılarak DKAB ders kitaplarında yapılan değişikliklerin Alevilerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayıp karşılamadığı veya ne ölçüde karşıladığı bir soru olarak önümüzde durmaktadır. Araştırmada, 2012-2013 eğitim öğretim yılında okutulan DKAB ders kitaplarında yapılan düzenlemelerin Alevi beklentilerini karşılayıp-karşılamadığı açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu konunun açıklığa kavuşturulmasının sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin bir gerçeği olan Alevilik-Bektaşiliğin DKAB kitaplarına nasıl yansıdığını tespit etmek araştırmamızın temel amacıdır. Alevi-Bektaşî gruplarının ve kişilerin Alevi yapısallaşması bağlamında DKAB kitaplarına ilişkin taleplerinin sınıflandırılarak incelenmesi ve bu taleplerin günümüz DKAB ders kitaplarında nasıl karşılık bulduğunun belirlenmesi araştırmanın amaçlarındandır.

Yöntem

Alevi-Bektaşî kişi ve grupların DKAB derslerine ilişkin görüşlerinin derin tahlilleri yapılmayacak, taleplere ilişkin 'durum' eldeki kaynaklar ölçüsünde 'sınıflandırılmaya' çalışılacaktır. Talepler bağlamında yapmaya çalıştığımız kategorileştirmeyi kesin bir ayırım olarak sunmak oldukça güçtür.

Araştırmanın kaynakları ikiye ayrılmıştır. Birincisi talebe ilişkin Alevi kişilerin ve grupların fikirleri, yazınları ve alanda yapılan nicel ve nitel akademik çalışmalar; ikincisi ise özel yayınevleri hariç MEB tarafından basılan ilköğretim ve ortaöğretim DKAB ders kitaplarında Alevilik-Bektaşiliğe ilişkin konular, kavramlar ve kişilerdir.

Araştırma kapsamında, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı yayınevi tarafından basılmış olan ilköğretim (4.³, 5.⁴, 6.⁵, 7.⁶ ve 8.⁷ sınıflar) ve ortaöğretim (9.⁸, 10.⁹, 11.¹⁰ ve

³ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.02.2008 gün ve 106 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 225.389 adet basılmıştır (Akgül vd., 2012).

12. sınıflar¹¹) DKAB ders kitapları incelenmiş ve ders kitaplarının her birinde Alevilik-Bektaşilik ile ilgili olabilecek ifadeler betimsel bir yaklaşımla ele alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Alanda Yapılan Çalışmalar

Alevilik-Bektaşilik taleplerini ve DKAB derslerine ilişkin sorgulamaları konu edinen pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ulaştığı sonuçlardan bazıları araştırma konumuz bağlamında değerlendirmeye alınmıştır.

Aktaş'ın (1998) yaptığı çalışmada, din eğitimi ve Alevilik ile ilgili olarak eğitimin “kimlik sorununun çözümü” için gerekliliği vurgulanmış (%87,49) ancak öğretilecek bilgilerin içeriğinde bir fikir birliği bulunmadığı belirlenmiştir.

Uçar (2005: 81) tarafından Abdal Musa Tekkesi örneğinde yapılan çalışmada “DKAB dersinin seçmeli olması” (%55,8) kısmen yüksek, Alevilik-Bektaşilik ile ilgili konuların DKAB kitapları içinde öğretiminin ise (%94,1) çok yüksek düzeyde olumlu karşılık bulduğu belirlenmiştir. Alevilerin mevcut DKAB dersinden memnun olmadıkları anlaşılacakla birlikte, bu dersin kaldırılmasını istemedikleri, seçmeli oluşuyla ilgili net bir tavır olmamakla birlikte Alevilik-Bektaşiliğin DKAB ders kitaplarının içinde yer alması gereğinin çok yüksek oranda talep edildiği tespit edilmiştir.

Yılmaz (2005: 227) tarafından yapılan bir çalışmada, Alevi kitlenin büyük çoğunluğunun (%71,5) DKAB derslerinin kaldırılmasına karşı çıkarak, derslerin içinde Aleviliğin de anlatılması tutumunu benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Gevrek (2005: 30) tarafından Sivas-Zara örneğinde uygulanmış olan çalışmada ise katılımcıların, çocuklarının önemli oranda (%57) ahlak eğitimi alacağından dolayı DKAB derslerinin okullarda okutulmasını olumlu buldukları belirlenmiştir.

Toprak ve Çarkoğlu'nun (2006: 54-55) Türkiye genelinde yaptıkları çalışmada halkın %82'si DKAB derslerinin mecburi olmasını isteyerek, zorunluluktan yana görüş beyan etmiştir. Bu

⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.02.2008 gün ve 107 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 224.578 adet basılmıştır (Akgül, vd. 2012a).

⁵ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.2008 gün ve 108 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 244.541 adet basılmıştır (Akgül vd., 2012b).

⁶ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.2008 gün ve 109 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 239.261 adet basılmıştır (Akgül vd., 2012c).

⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.2008 gün ve 110 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 235.028 adet basılmıştır (Akgül vd., 2012d).

⁸ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 25.11.2011 gün ve 166 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile birinci defa 200.708 adet basılmıştır (Türkan vd., 2012).

⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 08.12.2011 gün ve 262 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile birinci defa 161.485 adet basılmıştır (Ekşi vd., 2012).

¹⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 28.11.2011 gün ve 178 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile birinci defa 138.172 adet basılmıştır (Koç vd., 2012).

¹¹ Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 12.02.2008 gün ve 60 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 119.405 adet basılmıştır (Akgül vd., 2012e).

tutumuna katılmayanların %18'lik kısmının %35'inin Alevi vatandaşlardan, %41'inin ise sol ideolojiyi benimsemiş kişilerden oluştuğu belirlenmiştir. DKAB derslerinde Sünni Müslümanlığın yanı sıra Alevilik hakkında da bilgi verilip verilmemesi sorulduğunda, %62'lik bir grup bu görüşü desteklemiş, %34 ise karşısında yer almıştır. Bu sonuç Sünnilerin birçoğunun Aleviliğin DKAB dersinde yer almasından rahatsızlık duymadığı şeklinde yorumlanmıştır.

Güngör'ün (2007: 286-289) Ankara Alevileri üzerine yapmış olduğu araştırma bulgularında Alevi-Bektaşilerin, “devlet okullarda din kültürü dersi verilmesinin faydalı bulunması” tutumunu çok büyük oranda (%74,1) benimsedikleri belirlenmiştir. Araştırmanın nitel verilerinde ise “Aleviliğe ilişkin kültürel hakların Aleviliğe uygun olması”, “Türk kimliği açısından adap ve erkânın öğretilmesinin birliği artıracığı”, “DKAB derslerinin Sünnilik olmadığı ve dinin temel değerlerinin öğrenilmesinin zorunluluğu” dile getirilmiş ve kendisiyle mülakat yapılan katılımcıların çoğunluğunun din derslerinin revize edilerek devamını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kala'nın (2007: 60) Elazığ örneğinde yürüttüğü alan çalışmasında, örneklem grubunun %75 gibi büyük bir kısmı, okullarda DKAB dersinin okutulmasının gerektiğini belirtmiştir. Yine bu gruptaki büyük çoğunluğun (%65) DKAB dersinin okutulmasını, Alevilikle ilgili bilgilerin de yer alması koşuluyla kabul ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Erol ve Kalyoncu (2009: 33) tarafından yapılan çalışmada, Alevi vatandaşların çoğunluğu (%48,4) DKAB dersinin zorunluluktan çıkarılarak seçmeli hale getirilmesini ancak kaldırılmamasını ifade ederlerken, kaldırılmasını tutumunu benimseyenlerin de oranı (%49,2) dikkat çekicidir.

Aktay vd.'nin (2010: 246) yaptığı çalışmada katılımcılara “DKAB dersinin tamamen kaldırılması sizce sorunu çözer mi?” sorusu sorulmakta, Alevilerin %43,4'ü evet çözer derken, %44,7'si ise seçmeli ders gibi başka alternatifler oluşturulursa, sorun çözülebilir cevabını vermiştir.

Özdemir ve Arıcı'nın (2011: 123) Malatya Alevileri üzerinde yaptıkları çalışmada, katılımcıların çoğunluğunun Alevilik-Bektaşilikle ilgili konulara yer verilmesi durumunda DKAB derslerinin okullarda zorunlu olarak okutulması yönünde kanaat taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Erdemir vd.'nin (2010: 102-117) Türkiye genelinde zorunlu DKAB dersinde Sünnilik-Alevilik ayrımı yapıp-yapılmadığını belirlemeyi amaçlayan nitel çalışmasında katılımcıların DKAB dersine ilişkin dile getirdikleri görüşler şöyledir: “DKAB dersinin içeriğinde Sünnilik, özelde ise Hanefilik ile ilgili yaklaşım temel alınmaktadır. Bir anlamda bu ders, devletin Alevileri Sünnileştirme projesi olarak işlev görmektedir. DKAB ders kitaplarını Alevi önderleri yazmamış, öğretmenleri de onlar değil bilakis bu dersi Sünni inancı ile Sünni kültüründe yetişen öğretmenlerdir. DKAB dersinin işleniş sırasında ayrımcılık yapılarak taraflı bilgiler verilmesinin yanında ibadetlerin sadece şekil yönlerine ağırlık verilmesiyle Alevi çocukların üzerinde baskı oluşturuluyor. DKAB Öğretmenleri Alevilikle ilgili yeterli bilgilere sahip olmadıkları için, öğrencilerin içinde buldukları sosyo-psikolojik durumları bilerek veya bilmeyerek anlayamıyorlar ve bu da çeşitli sorunlara sebebiyet veriyor.¹² DKAB dersinde Alevi öğrencilere zorla dua ve sure ezberletilmesi, öğrencilerin oruç tutup tutmadıklarının sorgulanması, cami imamına ödev için gönderilmeleri Sünnileştirme çabası olarak anlaşılmalıdır. DKAB dersinde dinin sadece Hanefi yorumunun öğretilmesi çocukta dine karşı isteksizlik oluşturuyor bu da sonu Ateistliğe gidecek bir yolu aralıyor. DKAB dersinin zorunlu oluşu, gönüllülük temeline dayanan dinin anlaşılmasını zora sokuyor ve benim için seçilen dinin beni anlatmaması dersi çekilmez hale getiriyor.¹³”

¹² Alevilerin bu konudaki endişeleri için bkz. Mutluer (2013).

¹³ Benzer görüşler için bkz. Üzümlü (2000: 139)

DKAB dersine ilişkin Alevi kişilerin ve grupların fikirleri, yazınları ve alanda yapılan nitel ve nicel çalışmaların verileri kullanılarak aşağıdaki sonuçları çıkartmak mümkün olabilir. Alevi kişi, grup ve kanaat önderleri çoğunlukla DKAB dersinin devamını isterken, bu devamın zorunlu veya isteğe bağlı oluşunda farklı görüşlere sahiptirler. DKAB dersinin zorunlu okutulmasının devamını isteyenler, mutlaka Alevilik-Bektaşilikle ilgili bilgilerin de ders içeriğine konması gerektiğini beyan ettikleri gibi ilgili bölümlerin Alevi önderlerince ve Alevi kaynaklara göre yazılmasını uygun görmektedirler. Diğer taraftan DKAB dersinin isteğe bağlı olması gerektiğini savunanlar da oldukça yüksek orandadır. Alevilerin önemli bir kısmı DKAB dersinin seçmeli olmasını en uygun yol görmektedirler. DKAB dersinin tamamen kaldırılması yönündeki görüşlerin oranı oldukça düşük düzeydedir.

DKAB Derslerine İlişkin Talepler

DKAB dersine ilişkin Alevi-Bektaşilerin grup yapıları, alan çalışmalarının sonuçları ve dile getirilen fikirler bağlamında dört temel sınıflandırma yapmak mümkün görünmektedir.

1. DKAB Dersi Tamamen Kaldırılmalı veya Dinler Üstü Evrensel Ahlak İlkeleri Öğretilmeli

DKAB dersinin tamamen kaldırılmasını veya dinler üstü evrensel ahlak ilkelerinin öğretilmesi formatına dönüştürülmesi görüşünde olanların bir kısmı Aleviliği ayrı bir din olarak gördükleri için dersin okutulacaksa DKAB dersi içinde değil başka bir formatta okutulması gerektiğini, diğer bir kısmı ise DKAB dersinin tamamen kaldırılmasını istemektedirler. Bu gruptakilerin bir kısmı Aleviliği hiçbir şekilde dinle ilişkili görmedikleri için İslam dini içinde yapılabilecek bütün yorumlamalara karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşün savunucularından biri olarak ifade edebileceğimiz Esat Korkmaz, “Alevilik Eğitimi Ders Notları” adı altında Fransa’daki Aleviler için bir kitap yazmıştır. Adı geçen kitapta Alevilik, “Felsefi Bir Din” olarak takdim edilmiştir (Eğri, 2002: 168). Günümüzde Pir Sultan Abdal Dernekleri, Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu, Alevi Bektaşi Federasyonu, Semah Kültür Vakfı, Alevi Kültür Dernekleri, Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu Kültür Vakfı, İsveç Alevi Kültür Merkezi ve Hollanda Alevi Bektaşi Federasyonu gibi kuruluşlar, Lütfi Kaleli, Nejat Birdoğan, Ali Balkız, Turgut Öker, Ercan Geçmez, Selehattin Özel, Kamber Özcivan, Kazım Genç, Adil Ali Atalay, Cemşit Bender, Faik Bulut, Ali Yıldırım gibi Alevî camianın yazarlarının ve dernek yöneticilerinin DKAB dersinin ilk ve ortaöğretimden tamamen kaldırılması taraftarı oldukları ifade edilebilir (Üzüm, 2000: 137; Bora, 2009: 73; Zelyut, 1999: 310; Yılmaz, 2009: 205; Mutluer, 2013).

2. Genelde Din Eğitimi, Özelde ise DKAB Dersi, Sivil Toplum Kuruluşlarına Bırakılmalı

DKAB dersinin Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) veya dini cemaatlere bırakılması gerektiğini dile getirenlerin bir kısmı aynı zamanda DKAB derslerinin zorunlu olmaktan tamamen çıkarılması gerektiğini ve bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan sistemle din eğitimi ve öğretiminin STK'lara bırakılarak, isteyen her grubun kendi inandığı değerleri öğretmesinin yollarının açılmasını ve devletin bu konuda yardımcı olması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar¹⁴ (Kaluç, 2011).

3. DKAB Dersi Seçmeli Hale Getirilmeli ve Ayrıca Alevilik Dersi Okutulmalı

DKAB dersinin seçmeli hale getirilmesi ve ayrıca Alevilik dersinin okutulması görüşünde olan gruba dâhil edilebilecek kişilerin bir kısmının Alevilik tanımları bir takım kavramlarla (laiklik,

¹⁴ Liberal bakış açısı olarak Avrupa örneğinden hareketle böyle bir talebin Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinsel yapısına uygunluğu başka bir tartışma konusudur. Bunun yanında Almanya'da uygulanan bu tür bir din dersi müfredatının Türkiye'ye muhtemel yansımaları için bkz. Tosun (2009: 99-106).

çağdaşlık, ilericilik vb.) temellenen bir yaşam biçimi olabilmektedir (Okan, 2004: 116). DKAB dersinin seçmeli hale getirilmesi ve ayrıca Alevilik dersinin okutulması görüşünde olanların diğer bir kısmı ise Alevilerin eğitimle ilgili taleplerinin temel hak ve özgürlükler çerçevesinde dikkate alınmasının zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Bu temel kaygıya DKAB dersinin laiklik gereği devletin görevi olmaması gerektiği anlayışı da eşlik etmektedir. DKAB dersinin zorunlu oluşuna itirazlar temelde İslam diniyle ilgili olmamakla birlikte, AB raporları¹⁵, AIHM kararı¹⁶, ABD insan hakları raporu¹⁷ ve bu doğrultuda içtihatla bulunan son Danıştay kararına¹⁸ dikkat çekerek, mevcut programın aksaklıklarına işaret edip çoğulcu bir Din öğretimini savunan anlayışın temsilcileri de bu grupta mütalaa edilebilir. Bir yönüyle bu gruptakiler, DKAB dersinin zorunlu olmasının mevcut laiklik ilkesiyle tenakuz oluşturduğu düşüncesinden hareketle DKAB dersinin zorunlu ders olmaktan çıkarılmasını yahut da seçmeli hale getirilmesini talep etmektedirler. Örneğin Alevi önderlerinden Kutlay Erdoğan "İsteğe bağlı olmalıdır. Yani laik yapı içerisinde isteğe bağlı olmalıdır. Hiç olmamalıdır olmaz" (Bora, 2009: 73) tutumunu dile getirirken; yapılan tartışmaların sonuçlarının hukuki açıdan değerlendirildiği bir çalışmada da sorunun çözümü için atılacak en önemli adımın, DKAB dersinin zorunlu olmaktan çıkarıp seçmeli yapmak olduğu sonucu çıkarılmıştır (Ongun, 2008: 1321). Bu düşünceye paralel olarak "Mevcut din kültürü derslerinin mezhepler üstü olma iddiasının doğru olmadığını, programda sık sık değişiklikler ve Alevilikle ilgili yamalar yapılmasının bunun en açık delili olduğunu" ifade edenler de görülmektedir (Bora, 2009: 73). Bu görüşü savunanlar özellikle, örgün din eğitiminde okutulmakta olan DKAB ders kitaplarında, "Sünni" mezhebin inanç ve anlayışının yansıtıldığını, Aleviliğin Sünnilik penceresinden sunulduğunu ve DKAB kitaplarındaki Alevilikle ilgili konuları da Alevilerin yazmadığını dile getirerek eleştirmektedirler¹⁹ (Bozkurt, 1999: 112-113). Fuat Bozkurt, 1960-1990 arası yıllarda toplumda meydana gelen inanç boşluğunun başka gruplarca doldurulduğuna ve dinin onlar eliyle reddedilir bir duruma düşürüldüğüne dikkat çekerek yaşlı Alevilerin o dönem yeniden geleneği dirilttiğini ve o sıkıntılı atlatıldığını, bu gelenek kopukluğunun bir daha yaşanmaması için ayrı bir Alevilik dersinin mutlaka okutulması gerektiğini dile getirmektedir. (7. Alevi Çalıştayı, 2010: 234; Bozkurt, 1999: 112-113) Ayrıca, ayrı bir Alevilik dersinin gerekliliğini "Herkesin inancı kendisine doğrudur" ilkesiyle temellendirmektedir. (Bozkurt, 2006: 295) DKAB dersinin seçmeli hale getirilmesini isteyenlere Cem Vakfı, Cemal Şener, Rıza Zelyut, Kutlay Erdoğan, Şakir Keçeli, Hüseyin Doğan, Ömer Uluçay, Reha Çamuroğlu, Belkıs Temren, Battal Pehlivan, Fuat Bozkurt gibi Alevi yazarlar ve dernek başkanlarını bu görüşün savunucuları olarak ifade edilebilir (Aktaş, 1998; Toprak-Çaroğlu, 2006: 54-55; Bora, 2009: 72; Zelyut, 1999: 309; Erol-Kalyoncu, 2009: 33).

4. DKAB Dersi Devam Etmeli ve Ders Kitaplarındaki İlgili Bölümler Aleviler Tarafından Yazılmalı

¹⁵ 1999'dan 2011'e kadar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin Türkiye İlerleme Raporlarını ve sonuçlarını değerlendiren bir çalışmada her yıl benzer şekilde Müslüman azınlık tabiriyle ifade edilen Aleviler ile ilgili olarak bazen de kapalı şekilde Lozan'a atıflarda bulunarak azınlık statüleri kapsamında değerlendirmelerde bulunulmakta ve din özgürlüğü açısından din kültürü, Cemevi ve Diyanet hakkında eleştiriler her yıl mutad olarak tekrar edilmektedir. Ayrıntılar için bkz. Efe (2012).

¹⁶ AIHM, zorunlu DKAB dersinin öğretim programları ve ders kitaplarına dayanarak "anne-babanın çocukları kendi felsefi inançlarına göre yetiştirme hakkı"na aykırı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

¹⁷ ABD Dışişleri Bakanlığı 2008 yılı İnsan Hakları Raporu'nun Türkiye bölümünde devletin AIHM sonrası ders kitaplarında Aleviliğe yer verdiğine dikkat çekilmiştir. Ancak buna rağmen Alevi örgütlerin bundan memnun olmadıkları da zikredilmiştir (Human Rights Report, 2008)

¹⁸ Danıştay 8. Dairesi zorunlu DKAB ders müfredatında objektiflik ve çoğulculuk sağlamadığı için dersin bu haliyle zorunlu tutulamayacağına karar vermiştir.

¹⁹ Bu görüşün pratik sonucu olarak Şakir Keçeli, *Alevilik-Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* adıyla, Aleviler için ayrı bir ders kitabı yazmış bulunmaktadır (Eğri, 2002: 166).

Turkish Studies

Bu görüşü dile getirenler DKAB dersi içinde Aleviliğe yeterince yer verilmek şartıyla, dersin devamının mümkün olduğunu, Alevilikle ilgili asıl eğitimin ise Aleviliğin pratik boyutu dikkate alınarak cemevinde verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Alevi dedelere sorularak gerçekleştirilen bir çalışmada, dedelerin bir kısmı (Mehmet Yaman, Hakkı Saygı Baba, Ayhan Aydın, Şahkulu Dergâhı Veli Akkol gibi) dersin 2005'ten önceki halinin kesinlikle değiştirilmesi gerektiğini, bu halin Alevileri Sünnilere, Sünnileri de Alevilere ötekileştirme işlevi gördüğünü dile getirmiş; DKAB dersi içinde Aleviliğe yeterince yer verilmek şartıyla dersin zorunlu olarak kalmasını uygun bulmuşlar; bunun yanında konuların ve içeriğin bizzat Alevi-Bektaşî önderler tarafından belirlenerek daha sorgulayıcı, ezberden uzak ve öğrenme temelli olarak ders kitaplarında yer alması gerektiğini dile getirmişlerdir (Bora, 2009: 66-68). Bu görüşünün savunucuları “gerçek dindar biziz”, “gerçek Müslüman biziz”, “dinin hakiki özünü biz taşıyoruz”, “Alevilik İslam'ın özüdür” ifadeleriyle kendi fikirlerini açıklamaktadırlar. Erikli Baba Kültür Derneği başkanı Metin Tarhan “ben bir Alevi olarak, bir Alevi kuruluşunun temsilcisi olarak, Aleviliğin bu toplumda, yani Türkiye sınırları içerisinde yaşayan tüm çocuklarımız tarafından öğrenilmesini istiyorum. Çünkü Sünnilerde de var olan önyargıların önüne geçmenin başka bir yolu yok.” (7. Alevi Çalıştay, 2010: 244) ifadelerini kullanarak DKAB dersleri içinde Aleviliğin ayrı bir ünite olarak okutulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Dünya Ehlibeyt Vakfı, Genç Erenler Dergisi Çevresi, Karacaahmet Sultan Derneği, Abdal Musa Tekkesi çevresi, Malatya yöresi Alevileri, Elazığ Yöresi, Karasay yöresi Alevileri gibi bazı Alevi topluluklarını ve Muharrem Naci Orhan, Celalettin Ulusoy ve Ali Yaman'ı da bu grupta değerlendirmek mümkün olabilir (Bora, 2009: 72; Uçar, 2005: 43; Özdemir-Arıç, 2011: 123; Kala, 2007: 60; Fırat, 2005; Zelyut, 1999: 309).

Alevî-Bektaşî grup ve kişilerin DKAB dersiyle ilgili görüşlerinin sınıflandırılmasına ve DKAB dersi ile ilgili eleştirilere bakıldığında, bu dersin gerekliliğinin ve mezhepler üstü özelliğinin toplumun bütün kesimlerine yeterince anlatılmadığı ve toplumun bütün kesimlerinde anlaşılmadığı ve bu derse Alevî öğrenci ve velilerin güveninin tam olarak sağlanmadığı dile getirilmiştir (Yılmaz, 2009: 205). Bu yüzden bir kısım Alevilerin zorunlu DKAB dersinin kendi çocuklarına verilmesini istememeleri doğal karşılanabilir. Ancak Alevilerin ‘DKAB dersinin öğretim programlarından tamamen kaldırılmasını ve Sünnî çocuklara da bu dersin okutulmasını istememeleri’ düşüncesi kendi din özgürlüklerini genişletmek değil, başkalarının inanma ve inandığı dini öğrenme özgürlüğünü kısıtlama girişimi olarak yorumlanabilir (Yılmaz, 2009: 206; 4. Alevi Çalıştay, 2009: 103).

Avrupa'daki bazı ülkelerde Alevilik için özel bir din dersi konduğu halde, bu derse devam eden öğrenci sayısının oldukça düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Temelde birçok Alevi örgüt ve yapı birbirine güvenmedikleri ve bireylerin çoğu zaman ders öğretmenine kimi zamanda çeşitli vakıf veya derneklere karşı tavır alarak çocuklarını din dersine göndermedikleri ifade edilmiştir (Kutlu, 3. Alevi Çalıştay, 2009: 154). Avrupa'daki bazı ülkelerin okullarında din dersleri, mezheplere göre okutulmaktadır. Öğrenciler din derslerinde, bağlı oldukları mezhebe göre, ayrı sınıflarda ders görmekte, ayrı kiliselerde uygulama yapmaktadırlar. Ancak, bu ülkelerde mezhepler arasındaki farklılıklar giderek büyümüş, mezhepler ayrı birer din haline gelmiştir.

DKAB dersinde Türkiye'deki bütün dini grupları eğitime konu etmek bilhassa bunların uygulamalarını öğretmek pek çok açıdan sakıncalara sahip olduğu gibi bazen de mümkün olmayabilir.²⁰ DKAB dersi için homojen sınıfların oluşturulması ise pratikte pek mümkün gözükmemektedir. Ülkemizde sadece Alevi öğrencilerden veya Sünnî öğrencilerden oluşturulacak sınıflarda ders yapılması, dinin öngördüğü veya dinden beklenen faydalar yerine zarar getirebilir. Türkiye'nin kendine has şartları böylesi bir uygulamayı kaldırmaya da müsait olmayabilir.

²⁰ Örneğin Alevilik-Bektaşilikte, tarikat ayinlerine çocuklar alınmaz (Kutlu, 2007).

Mezheplerüstü yaklaşımda temel dinî bilgilerin, bireylerin dini doğru anlamlandırabilmelerini, kendi dinsel tercihlerini ve kararlarını sağlam temeller üzerine dayandırmalarını, başkalarının dinsel karar ve davranışlarını anlayıp bunlara saygı duymalarını sağlamaya yönelik olarak verilmesi hedeflenmektedir. Diğer dinlere ve mezheplere yer verilmesi ve bazı karşılaştırmalara imkân tanınması ile DKAB dersi ‘mezhepler üstü dinler arası açılımlı din dersi’ haline getirilebilir (Tosun, 2005: 37-41). Nitekim DKAB Öğretim Programlarının yenilenmesiyle programlarda, dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhepsel tartışmalara girmeyen bir yaklaşım benimsenerek ‘mezheplerüstü’ ve diğer dinlerin öğretimine de yer verilerek ‘dinler açılımlı’ anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. DKAB Öğretim Programlarında, dinin anlaşılma biçimleri olarak tanımlanan mezhepler ve dinî oluşumlar, yok sayılmamış; kültürel zenginlik ve farklı düşünce ekolleri olarak görülmüştür (MEB, 2010: 2; MEB, 2010a: 10-11).

Mevcut Durum: İlköğretim ve Ortaöğretim DKAB Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşılık

İlköğretim (4.-8. sınıflar) DKAB dersi öğretim programları ve ders kitapları “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür” olmak üzere altı öğrenme alanından, Ortaöğretim (9.-12. sınıflar) DKAB dersi öğretim programları ve ders kitapları ise “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlak ve Değerler, Din ve Laiklik, Din Kültür ve Medeniyet” olmak üzere yedi öğrenme alanından oluşan ve aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan ve sınıf seviyelerine göre değişiklik ve aşamalılık gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir yapı üzerine kurulmuştur. Öğrenme alanları, hem kendi içinde hem de diğer öğrenme alanlarıyla bir bütünlük içerisinde ele alınmış ve birbirleriyle ilişkilendirilmiştir.

Yeniden geliştirilen DKAB Dersi Öğretim Programları’nda, dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde “mezheplerüstü” ve “dinler açılımlı” anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir (MEB, 2010: 2; MEB, 2010a: 10). İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur’an ve sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi merkeze almayan bir yaklaşım sergilenmiştir. İnanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili, Kur’an’a ve sünnete dayanan ortak noktalara özen gösterilmiştir (MEB, 2010: 10). Geliştirilen programla öğrencilerin din ve ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, inanç ve hayat konusundaki tercihlerini özgür olarak yapabilmeleri, din öğretimi edinimlerinde insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana, kültürel mirasa saygılı olmaları esas alınmıştır (MEB, 2010: 2-5; MEB, 2010a: 5-7).

İlköğretim 4. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012) “İnanç” öğrenme alanı, “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?” ünitesi, “Din Güzel Ahlaktır” konusunda ‘Bilgi Kutusu’ içerisinde Hz. Ali’nin ilim ve edebî önemine ilişkin sözü nakledilmiştir (Akgül vd., 2012; 27). Yine aynı ünitenin “Güzel Davranışlarda Bulunalım” konusunda “İlkeler Çıkaralım” etkinliği içerisinde Hacı Bektaş Veli’nin başkalarının ayıplarını aramama konusundaki sözü verilerek, bu sözden ahlaki ilkeler çıkarılması istenmiştir (Akgül vd., 2012; 31). İlköğretim 4. sınıf DKAB ders kitabı “İbadet” öğrenme alanı, “Temiz Olalım” ünitesi, “Sözünde Durmak, Dürüst ve Güvenilir Olmak” konusunda Hacı Bektaş Veli’nin “Bir şişenin içine pis bir şey konulup ağzı kapatılsa dışı ne kadar temizlenirse temizlensin içi kirli kalmış olur” sözü verilerek, bu sözün maddi ve manevi temizlik açısından değerlendirilmesi istenmiştir (Akgül vd., 2012; 44). Yine ilköğretim 4. sınıf DKAB ders kitabı “Ahlak” öğrenme alanı, “Sevgi Dostluk ve Kardeşlik” ünitesi, “Allah Yarattıklarını Sever” konusunda canlılara şefkat gösterilmesi hususunda ‘Belirtelim’ etkinliğinde Hz. Ali’nin konuyla ilgili söylemi verilerek, insanların farklılıklarını “ötekileştirmeden” bütün insanlara şefkat ve merhamet ile muamele edilmesi öğütlenmiş ve öğrencilerin Hz. Ali’nin bu sözü üzerinde düşünceleri istenmiştir (Akgül vd., 2012; 101). Yine aynı ders kitabının (Akgül vd., 2012)

“Din ve Kültür” öğrenme alanı, “Aile ve Din” ünitesi, “Ailemizde Birbirimize Saygı Gösterir, Yardım Ederiz” konusunda Hz. Ali’nin çocukların ve gençlerin eğitim ve öğretimine ilişkin özlü sözleri nakledilmiştir (Akgül vd., 2012; 114).

İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012a) “İbadet” öğrenme alanı, “İbadet Konusunda Bilgilenelim” ünitesi, “Kültürümüzden Dua Örnekleri” konusunda Kur’an’ının bütün müminlerden Hz. Peygambere ve onun ehl-i beytine salat ve selam etmelerini istediği belirtilmiş ve salavatın Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tuttuğu vurgulanmıştır. Yine aynı konuda Alevi-Bektaşilikte akşam yatarken okunan bir başka dua örneği olarak da şu dua aktarılmıştır; “Bismişah Allah Allah! Yattım Allah kaldır beni, rahmetine daldır beni, eğer vadem yetti ise iman ile gönder beni. Yattım sağıma, döndüm soluma. Sığındım Sübhan’ıma. Kalkarsam Allah, kalkmazsam amentü billah. Destur Allah, eyvallah.” (Akgül vd., 2012a; 48). Yine ilköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı “Hz. Muhammed (S.A.V.)” öğrenme alanı, “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” ünitesi, “Hz. Muhammed’in Ailesi İçindeki Örnek Davranışları” konusunda Peygamberimizin torunları olan Hz. Hasan’ı bir dizine Hz. Hüseyin’i de diğer dizine alarak sevdiği ve onlara dua ettiği aktarılmıştır. Yine aynı konuda ‘Değerlendirelim’ etkinliği içerisinde Hz. Peygamberin namaz kılarken bazen torunları Hasan, Hüseyin ve Ümame’nin namaz esnasında Peygamberimizin sırtına çıktığı, Peygamberimizin ise bazen secdeyi uzattığı ve onları incitmeden sırtından indirdiği ifade edilerek, Peygamberimizin örnek davranışının değerlendirilmesi istenmiştir (Akgül vd., 2012a; 61). İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı “Ahlak” öğrenme alanı, “Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” ünitesi, “Nevruz ve Hıdırellez” konusunda, halk inanışlarına göre Nevruz ve Hıdırellez’in yerleri vurgulanmış, Nevruz’un halk arasında özellikle Aleviler tarafından Hz. Ali’nin 21 Mart günü doğduğuna ve bu günde de Hz. Fatıma ile evlendiğine inanıldığı vurgulanmıştır. Hıdırellez ise “halk dilinde Hızır ve İlyas isimlerinden oluşan dinî bir muhtevaya bürünmüş bayramın adıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Halk inanışlarına göre 6 Mayıs gününün Hızır ve İlyas peygamberlerin bir araya geldiği gün olarak kabul edildiği ve böylece kışın sona erdiğine ve yaz mevsiminin başladığına inanıldığı ve bu günün bayram olarak kutlandığı ifade edilmiştir (Akgül vd., 2012a; 110-111). Ayrıca İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabında, Hz. Ali’nin sözlerinden pek çok alıntı yapılmıştır (Akgül vd., 2012a; 43, 68, 124, 125, 126).

İlköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012b) “Hz. Muhammed” öğrenme alanı, “Son Peygamber Hz. Muhammed” ünitesi, “Yakın Çevreye Çağrı” konusunda Peygamberimizin yakın çevreye İslam’a daveti konusunda Hz. Ali’yi daveti ‘Bilgi Kutusu’ içerisinde aktarılmıştır (Akgül vd., 2012b; 65). Yine ilköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabı “Ahlak” öğrenme alanı, “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar” ünitesi, “Yalan Söylemek ve Hile Yapmak” konusunda Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli’nin sözleri aktararak doğruluktan ayrılmama ve yalan söylememe öğütlenmiştir (Akgül vd., 2012b; 96). Aynı ünitenin “Büyükleme (Kibir)” konusunda ise Hacı Bektaş Veli’nin ‘Kibrin kaynağı şeytandan, tevazunun aslı Rahman’dandır’ sözü aktarılmıştır (Akgül vd., 2012b; 105). Ünite sonunda ‘Okuma Metni’ olarak “Hz. Ali’nin Hz. Hasan’a Öğüdü” nakledilmiştir (Akgül vd., 2012b; 112). İlköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabı “Din ve Kültür” öğrenme alanı, “İslamiyet ve Türkler” ünitesinde Hz. Peygamberin soyundan ve on iki imamdan biri olan “Ali er-Rıza” ile ilgili bilgiler verilmiş, Ali er-Rıza başta olmak üzere Türkistan’a ehl-i beytten gelen bazı kişiler İslam’ın Türkler arasında yayılmasına katkıda buldukları ifade edilmiştir (Akgül vd., 2012b; 120). Aynı ünite de Kültür tarihimizin büyük düşünürlerinden “Hacı Bektaş Veli” ile bilgiler aktarılmış, onun ahlaki ve insani ilkelerinin evrensel yönlerine değinilmiştir. Hacı Bektaş Veli tanıtılırken Ahmet Yesevi tarafından başlatılan tasavvuf geleneğinin bir temsilcisi olduğuna dikkat çekilmiş; bunun yanında Hünkâr’ın Osmanlı Devletinde Yeniçeriliğin piri olarak kabul edildiğine ve Ahilikle ilişkisine vurgu yapılmıştır. Hacı Bektaş Veli’nin “Gelin canlar bir olalım. Bir olalım, iri olalım, diri olalım” sözü aktararak birlik,

Turkish Studies

beraberlik içerisinde kardeşçe yapıcı, birleştirici ve sevgi dolu olmanın önemine işaret edilmiştir (Akgül vd., 2012b; 123-124). Yine aynı ünite de “Türklerdeki Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi” konusunda Türklerin Hz. Peygamberin soyundan gelenlere hep saygıyla davrandığı, Osmanlılar döneminde Hz. Muhammed soyundan gelenlere soy defterleri tutulduğu, Hz. Hasan’ın soyundan gelenleri “şerif”, Hz. Hüseyin’in soyundan gelenlerin de “seyyid” olarak defterlere yazıldıkları ve bu konuyu takip etmek üzere “Nakibü’l-Eşraf” adı altında özel bir kurum oluşturulmuş olduğu ifade edilmiştir. Türklerin ehl-i beyte mensup insanların isimlerini de çocuklarına vermiş oldukları ve hemen hemen her Türk ailesinde Ayşe, Fatma, Hatice, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynep gibi isimlere rastlandığı, bunun da Türk milletinin Hz. Muhammed’e ve onun ehl-i beytine duyduğu sevgi ve saygıyı gösterdiğine işaret edilmiştir (Akgül vd., 2012b; 127-128). Ayrıca İlköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabında, Hz. Ali’nin sözlerinden pek çok alıntı yapılmıştır (Akgül vd., 2012b; 77, 92, 95, 98 vb.).

İlköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012c) “İbadet” öğrenme alanı, “Oruç İbadeti” ünitesi, “Muharrem Orucu” konusunda Hz. Peygamber’in Muharrem ayının dokuz, on ve on birinci günlerinde oruç tutmuş olduğu; Müslümanlara da bu orucu tutmalarını tavsiye ettiği ve bu ayın onuncu gününün “aşura” diye adlandırıldığı ifade edilmiştir. Bu ay boyunca Hz. Peygambere ve onun ehl-i beytine salavat getirilmesi ve başta Hz. Hüseyin olmak üzere Kербela’da şehit düşenler için mersiye ve dualar okunmasının gereği vurgulanmıştır (Akgül vd., 2012c; 47). Yine ilköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabı “Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesi, “İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri” içerisinde “Tasavvufi Yorumlar” konusunda Yesevilik, Kadirilik, Nakşibendilik, Mevlevilik ve Alevilik-Bektaşilik konuları ele alınmıştır. “Alevilik-Bektaşilik” konusuna Alevilik tanımlanarak başlanmıştır. Buna göre “Hz. Ali’yi seven, sayan ve ona taraftar olan kişiye Alevi denir” ifadesinin arkasından Aleviler “Allah’ın birliğine inanan, Hz. Muhammed’i son peygamber olarak kabul eden, kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim olan, Hz. Muhammed’i ve onun ehl-i beytini seven Müslümanlar” olarak tanımlanmıştır. Bektaşilik ise Hacı Bektaş Veli’ye bağlı olan ve onun yolundan gidenlerin oluşturduğu düşüncenin adı olarak nitelendirilmiştir (Akgül vd., 2012c; 91). Alevilik-Bektaşilik düşüncesinde; cem, semah, ağızdan ağza dolaşan deyiş, düvaz ve nefeslerle, Hacı Bektaş Veli’nin tasavvufi düşüncelerini dile getirdiği Alevilik-Bektaşilik düşüncesi ve diğer tasavvufi oluşumlar gibi Hz. Muhammed ve onun ehl-i beytini kendilerine örnek alarak İslam’ın ahlaki prensiplerinin insanlar arasında yaygınlaşmasının amaçlandığı vurgulanmıştır. Anadolu’ya göç eden Türk boyları arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasında, manevi bağların gelişmesinde Hacı Bektaş Veli ve diğer mutasavvıfların büyük katkıları olduğu ve Hacı Bektaş Veli’nin Ahmet Yesevi’nin manevi ocağında yetişmiş bir Horasan ereni olarak Anadolu’da ahlak, insan sevgisi ve bir arada yaşama kültürünün yaygınlaşmasına öncülük ettiği açıklanmıştır (Akgül vd., 2012c; 92). “Cem ve Cemevi” başlığı altında ‘cem’ kelime anlamı ile aktarılmış, “Cemde, kişiler aşkla Allah’a yönelirler. Yüreklerinin Allah sevgisiyle dolmasını sağlarlar” ifadesiyle cem esnasında ibadetin neyi kapsadığı tanıtılmıştır. Cemevi ise modern dönemde kurumsallaşmış dini fonksiyonlarının yanında kültürel fonksiyonlara da sahip bir mekân olarak nitelendirilmiştir. Ardından “düşkünlükten kaldırma cemi”, “dârdan indirme cemi” ve “Abdal Musa cemi” gibi cem çeşitleri ve cemin yapılışı ile ilgili bilgiler verilmiş, devamında bu konunun alt başlıkları altında Razılık ve Kul Hakkının Sorulması, On iki Hizmet ve Semah konularına değinilmiştir (Akgül vd., 2012c; 93-97). Yine ilköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabı “Alevilik-Bektaşilik” konusunun alt başlıklarında Musahiplik (Yol Kardeşliği), Dua ve Gülbenkler ve Hızır Orucu hakkında açıklamalarda bulunulmuştur (Akgül vd., 2012c; 98-102). Aynı ders kitabı (Akgül vd., 2012c) “İslam Düşüncesinde Yorumlar” konusu bağlamında ‘Not Edelim’ etkinliği içerisinde Hz. Ali ile Hz. Hasan arasında geçen ve özü ahlaki ilkeler olan soru-cevap formatında bir konuşma metni verilmiştir. ‘Değerlendirelim’ etkinliğinde ise Alevilik-Bektaşilikte yapılan cemlerin insanların sorunlarını çözmeye nasıl katkıda bulunduğunun tartışılması istenmiştir (Akgül vd., 2012c; 94-95). Yine ilköğretim 7. sınıf DKAB

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013*

ders kitabı “Ahlak” öğrenme alanı, “Din ve Güzel Ahlak” ünitesi sonunda Alevi Bektaşî kültürünün iki önemli isminden ‘Okuma Metni’ olarak “Abdal Musa’nın Dilinden” ve “Kaygusuz Abdal’ın Dilinden” alıntılar yapılarak bir kısım ahlaki ve tasavvufî öğütlere yer verilmiştir (Akgül vd., 2012c; 134). Ayrıca İlköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabında, Hz. Ali’nin sözlerinden pek çok alıntı yapılmıştır (Akgül vd., 2012c; 25, 109, 115 vb.).

İlköğretim 8. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012d) “İnanç” öğrenme alanı, “Kaza ve Kader” ünitesi, “İnsanın Çabası: Emek ve Rızık” konusunda Hacı Bektaş Veli’nin “Çalışmadan geçinenler bizden değildir” sözü aktarılarak insanın çalışmasına ve kendi emeğiyle rızıkını helal yoldan kazanmasına işaret edilmiştir (Akgül vd., 2012d; 21). Yine ilköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabı “İbadet” öğrenme alanı, “Zekât, Hac ve Kurban İbadeti” ünitesi, “Toplumsal Dayanışma İbadeti Olarak Sadaka” konusunda Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât’ında “Benim üç dostum vardır: Ne zaman ki ben ölürüm, dostlarımdan biri evde kalır, biri yolda kalır, biri de benimle gelir. Evde kalan malımdır. Yolda kalan akrabalarımdır ve ailemdir. Benimle gelen ise iyiliklerimdir” ifadeleri aktarılarak iyilik yapmanın önemine dikkat çekmiştir (Akgül vd., 2012d; 38). Aynı ünitenin, yani “Zekât, Hac ve Kurban İbadeti” ünitesinin sonunda ‘Okuma Metni’ olarak “Kurban Tığlama (Kesme) Duası” verilmiş, Alevi-Bektaşîlerde kurban tığlama zamanlarına ve Alevilikte bu ibadetin yerine ilişkin açıklamalar yapılmıştır (Akgül vd., 2012d; 51). “Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanı, “Kur’an’da Akıl ve Bilgi” ünitesi içerisinde ‘Yorumlayalım’ etkinliği kapsamında Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli’nin ilim ve aklın önemine ilişkin sözleri asıl kaynaklarından alıntılanarak verilmiş ve bu sözlerin yorumlanması istenmiştir (Akgül vd., 2012d; 86). Ayrıca ilköğretim 8. sınıf DKAB ders kitabında, Hz. Ali’nin sözlerinden pek çok alıntı yapılmıştır (Akgül vd., 2012d; 59, 80, 85, 91 vb.).

Ortaöğretim 9. sınıf DKAB ders kitabı (Türkan vd., 2012) “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanı, “Kur’an ve Ana Konular” ünitesi, “Kültürümüzde Kur’an’ı Kerim’in Yeri” konusunda İslam’ın Anadolu’da yayılmasında Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli gibi Türk mutasavvif ve düşünürlerinin payına vurgu yapılmış, Hacı Bektaş Veli’den alıntılanarak Kur’an-ı Kerim’e inanmanın, imanın şartlarından biri olduğunu belirttikten sonra, O’nun Kur’an’ı anlamaya ve yaşamaya verdiği öneme değinilmiş ve Bektaşî Erkânâme’sinde İslam’ın temeli olan imanın bir ağaca benzetilerek, kökünün Kur’an olduğuna dikkat çekilmiştir (Türkan vd., 2012: 74, 75). Yine 9. sınıf DKAB ders kitabı “Din, Kültür ve Medeniyet” öğrenme alanı, “İslamiyet ve Türkler” ünitesi içinde “Türklerin Müslüman Oluşu” konusunda Türkler arasında İslamiyet’in yayılmasında, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan tasavvuf akımlarına mensup dervişlerin ve on iki imamın sekizincisi olan Ali er-Rıza başta olmak üzere Türkistan’a ehl-i beytten gelen kişilerin büyük katkıları olduğu vurgulanmıştır. Yine aynı konuda Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Ahi Evran, Sarı Saltuk Gazi ve Seyyit Battal Gazi gibi şahsiyetlerin Türkler arasında yetiştiği ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yayılarak İslamiyeti anlatmış oldukları ve Anadolu’nun Müslümanlaşmasına katkı sağladıkları dile getirilmiştir (Türkan vd., 2012; 110). “İslamiyet ve Türkler” ünitesi içerisinde “Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler” konusunda yine Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli ile ilgili bilgiler aktarılmıştır (Türkan vd., 2012: 115-122). Verilen bilgiler konular arasına yerleştirilen ‘Bilgi Kutusu’, ‘Not Edelim’ ve ‘Söyleyelim’ etkinlikleriyle desteklenmiş ve bunlarla ilgili olarak sorular sorular yardımıyla da konulara işlerlik kazandırılmış ve öğrencilerin aktif katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Yine Hacı Bektaş Veli’nin Besmele Şerhi’nden ve Makalat’tan alıntılar yapılarak aynı zamanda Alevilerin temel kaynaklarına dikkat çekilmiştir. Örneğin “Söyleyelim” etkinliğinde Makalat’tan çalışmanın, edebin, ilmin, imanın, nefesine sahip olmanın, insanları incitmemenin, insanlara hizmetin ve doğruluğun önemi alıntılanarak tasavvufi/ahlaki ilkeler verilmiş ve güzel davranışlara dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Türkan vd., 2012: 118). Yine

Türklerin İslam medeniyetine katkıları bağlamında Hacı Bektaş Veli yanında Alevi ozanları olan Seyyit Nesimi, Pir Sultan Abdal ve Kaygusuz Abdal'ın Türk-İslam medeniyetinin temelini atan örnek kişiler oldukları ve tasavvuf edebiyatına yön verdikleri vurgulanmıştır (Türkan vd., 2012: 123). Ayrıca aynı ders kitabında Hz. Ali'ye ilişkin pek çok alıntı yapılmıştır. (Türkan vd., 2012: 10, 44, 45, 47, 51, 53 vb.)

Ortaöğretim 10. sınıf DKAB ders kitabı (Ekşi vd., 2012) “İnanç” öğrenme alanı, “Allah İnancı” ünitesinde “Dua” konusunda Alevilerin duayı ‘gülbenk’ olarak adlandırdıklarına dair bilgi verilmiş (Ekşi vd., 2012: 19) ve “Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde Tevhit ve İnanç” adlı ‘Okuma Metni’ ile Hünkar'ın iman, amel ve küfrü, ticari kavramlara benzetmesi ve devamında İmanlı kişiye ilişkin nitelermeleri Makalat'tan alıntı yapılarak verilmiştir (Ekşi vd., 2012: 38). Yine 10. sınıf DKAB ders kitabı “İbadet” öğrenme alanı, “İslam'da İbadetler” ünitesi, “Oruç” konusunda Muharrem ayının Aleviler için önemine değinilmiş (Ekşi vd., 2012: 49) ve ‘Okuma Metni’ olarak “Hz. Ali'nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri” geniş bir şekilde tarihi ve insani yönleri vurgulanmıştır (Ekşi vd., 2012: 60-61). Aynı ders kitabının “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanı, “Haklar, Özgürlükler ve Din” ünitesi, “Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı” konusunda, sır saklamanın özel yaşamın gizliliğini koruyan prensiplerden olduğuna işaret eden Hz. Ali'nin “Sırrın senin esirindir. Eğer onu söylersen, sen onun esiri olursun.” sözüyle sır tutmanın önemi vurgulanmıştır (Ekşi vd., 2012: 99). Yine 10. sınıf DKAB ders kitabı “Haklar, Özgürlükler ve Din” ünitesi sonunda verilen “Hz. Ömer ve Adaleti” isimli ‘Okuma Metni’ Hz. Ömer'in görüşlerine en çok müracaat ettiği kişinin Hz. Ali olduğu ve bu nedenle “Ali olmasaydı, Ömer mahvolurdu” dediği aktararak, Hz. Ömer için Hz. Ali'nin tavsiyelerine önem verdiğine dikkat çekilmiştir (Ekşi vd., 2012: 111). Ayrıca aynı ders kitabının “Din, Kültür ve Medeniyet” öğrenme alanı, “İslam ve Bilim” ünitesi sonunda “Eşleştirelim” etkinliğinde Mevlânâ, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre gibi pek çok mutasavvıfın eser verdiği ilim alanı tarif edilmiş ve bunun tasavvuf ilmiyle irtibatlandırılması istenmiştir (Ekşi, 2012: 129).

Ortaöğretim 11. sınıf DKAB ders kitabı (Koç vd., 2012) “Hz. Muhammed” öğrenme alanı, “Hz. Muhammed'in Örnekliliği” ünitesi, “Kültürümüzde Hz. Muhammed Sevgisi” konusunda, Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât adlı kitabında Hz. Muhammed'e inanmadan Müslüman olmanın mümkün olamayacağını, Hz. Muhammed'i sevmenin ve ona inanmanın gerekliliğini ifade etmiş olduğu belirtilmiş ve Hacı Bektaş Veli'nin şiirlerinde Peygamber sevgisini Anadolu halkının anlayacağı bir dil ile nefeslerine yansıtmış olduğuna dikkat çekilmiştir (Koç vd., 2012: 52). Aynı konuda Alevi önderlerinden Kaygusuz Abdal'ın hacca gittiği zaman Hz. Peygamberin kabrini ziyaret etmiş olduğuna ve Hz. Peygamber'e olan özlemine ve sevgisini ‘Gevhername’ adıyla bilinen eserinde dile getirmiş olduğuna değinilmiştir. Ayrıca Alevi-Bektaşî şairlerden ve manevi önderlerinden olan Şah İsmail Hatayî'nin şiirlerinde Hz. Peygambere olan derin sevgi ve saygısını “Canım Mustafa ve Ya Muhammed Mustafa” gibi ifadelerle dile getirmiş olduğuna ve şiirlerinde Hz. Peygamberi güle benzettiğine işaret edilmiştir (Koç vd., 2012: 53). Yine 11. sınıf DKAB ders kitabı, “Hz. Muhammed'in Örnekliliği” ünitesi, “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi” konusunda Alevi-Bektaşî düşüncesinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin isimlerinin beş parmakta oluşan el ile sembolleştirilmiş olduğu ve Ali Pençesi adıyla levhalaştırıldığı vurgulanmıştır. Yine Hz. Peygamber'in Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çok sevdiğine işaret eden örnekler sunulmuştur. Milletimizin her zaman ehl-i beyte sevgi ve saygı göstermiş olduğu, Muhammed isminden sonra en çok Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin gibi ehl-i beyt mensuplarının isimlerini çocuklarına vermiş olduğu ifade edilmiştir. Yine 11. sınıf DKAB ders kitabında Alevilerin en temel kabullerinden olan ehl-i beyt sevgisi ortak inanç, kültür ve tarih anlayışıyla ve kaynaklarıyla gündeme getirilerek işlenmiş ve böylelikle ortaklıklara yine dikkat çekilerek Ahmet Yesevi, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Şah İsmail Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Ahmet ve Derviş Mehmet gibi birçok Alevi/Bektaşî şair ve halk ozanının ehl-i beyte duydukları derin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

sevgiyi dizelerinde en içten duygularla ifade etmiş oldukları vurgulanmıştır (Koç vd., 2012: 54) “Hz. Muhammed’in Örnekliği” ünitesi sonunda ‘Okuma Metni’ olarak “Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler” içerisinde Ahmet Yesevî , Yahya Kemal, Aşık Yunus, Hatayi (Şah İsmail), Süleyman Çelebi, Kaygusuz Abdal ve Pir Sultan Abdal’ın şiirlerinden alıntı yapılarak Peygamberimize olan sevgileri gözler önüne serilmiştir (Koç vd., 2012: 55). Yine 11. sınıf DKAB ders kitabı “Din, Kültür ve Medeniyet” öğrenme alanı, “İslam ve Estetik” ünitesi, “Edebiyat” konusunda Tasavvuf edebiyatında ilahi, gazel, mevlit, naat, nefes gibi eserlerin olduğu ifade edilmiş, halk şair ve ozanları olarak da Aleviler tarafından yedi büyük ozandan kabul edilen Seyyid Nesimî ve Pir Sultan Abdal yanında Kaygusuz Abdal’ın ismi de örnek kişiler arasında zikredilmiştir (Koç vd., 2012: 122). Ayrıca aynı ders kitabında Hz. Ali’yle ilgili pek çok alıntı yapılmıştır (Koç vd., 2012: 31, 43, 89 vb.).

Ortaöğretim 12. sınıf DKAB ders kitabı (Akgül vd., 2012e) “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi “Tasavvufi Düşüncenin Oluşumu” konusunda Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât adlı eserinden “Tasavvuf, nefis savaşında olgunlaşmak ve pişmektir” sözü verilmiştir. Ayrıca Tasavvufi düşüncenin, hicri ikinci asırdan itibaren farklı bir döneme girmiş olduğuna ve Bayezidi Bistami, Cüneydi Bağdadi, Hallac, İbn Arabi, Ahmed Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar tarafından tasavvufi düşünceye felsefi bir boyut kazandırılmış olduğuna işaret edilmiştir (Akgül vd., 2012e: 45-46). Yine 12. sınıf DKAB ders kitabı “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” konusunda Hoca Ahmed Yesevi, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana, Ahi Evran ve Hacı Bayram Veli’nin kültürümüzün oluşmasına katkı sağladıkları, yaptıkları çalışmalarla asırları etkileyen önemli şahsiyetler oldukları ifade edilmiş ve temsil ettikleri görüşlerle, günümüzde de Yesevilik, Mevlevilik ve Bektaşilik adı altında varlıklarını sürdürdükleri vurgulanmıştır (Akgül vd., 2012e: 50). Aynı ders kitabının “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” konusunda Yesevilik, Kadirilik, Nakşibendilik, Mevlevilik ve Alevilik-Bektaşilik konuları ele alınmıştır. Alevilik-Bektaşilik konusunda önce Aleviliğin tanımı yapılmış ardından da Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli Hakkında Bilgiler verilmiştir (Akgül vd., 2012e: 55). Konuların işlenişi, başlıklar ve tanımlar konusunda 7. sınıf DKAB ders kitabıyla benzerlikler olmakla birlikte 7. sınıf DKAB ders kitabında kavramlar bazında tanıtılan Alevilik 12. sınıf DKAB ders kitabında daha ayrıntılı içerik ve uygulamalar ile verilmiştir. Bunun yanında 7. sınıf DKAB kitabından farklı olarak Hacı Bektaş Veli’nin eserlerinden Makalat’ın içindeki İslam’ın itikat, ibadet ve ahlak konularındaki görüşleri dile getirilmiş ve ‘Velayetname’ kısaca tanıtılarak eserde İslami inanç esasları yanında Hz. Peygamberin peygamberliğinden olmak üzere eski Türk inançlarına dair bazı inanç motiflerinin görüldüğü ifade edilmiştir (Akgül vd., 2012e: 56). Ardından da Alevilik-Bektaşilik için son derece önemli olan ‘Buyruklar’ hatırlatılmış ve özellikle “Üç Sünnet Yedi Farz” tarif edilerek, özündeki Kur’ani ve tasavvufi vurgu bizzat kitaptan alıntılar şeklinde verilmiş ve “Değerlendirelim” etkinliğinde de Kur’an’ın önemine dair alıntı Buyruk’tan yapılmak suretiyle gözler önüne serilmiştir (Akgül vd., 2012e: 56). Devamında Alevilik-Bektaşilik yolunun sevgi ve dostluk yolu olduğu vurgulanmış; konu, Buyruk’tan alıntılarla delillendirilmiş; sonrasında ise 7. Sınıf DKAB ders kitabına benzer şekilde Alevilik-Bektaşilikteki ehl-i beyt sevgisi üzerinde durulmuş ve Alevi-Bektaşî ozanlarından alıntılar yapılarak yolun esasları verilmiş ve Alevilik tanıtılmıştır. Aynı yerde Alevilik-Bektaşilik düşüncesinde ibadet konularına da değinilerek temel İslami ibadetlerin Alevi kaynaklarındaki ve düşüncesindeki yerine dikkat çekilmiş, “Not Edelim” etkinliğinde durum Pir Sultan Abdal’ın şiiriyle sunulmuş ve “Bilgi Kutusu” etkinliği ile Alevilik-Bektaşilik düşüncesindeki ahlaki prensipler Kitab’ı Cabbar Kulu’ndan alıntılanmış ve tasavvuf düşüncesindeki birlik ve beraberliğe vurgu yapmak için Aşık Veysel Şatıroğlu’nun birlik

Turkish Studies

deyişindeki dörtlüğü “Konuşalım” etkinliği altında verilmiştir (Akgül vd., 2012e: 57-58). Yine 12. sınıf DKAB ders kitabı “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi Alevilik-Bektaşilik konusunda; Cem, Cemevi ve cem çeşitleri konuları 7. sınıf DKAB ders kitabındaki içeriğiyle benzer şekilde verilmiş ve benzer tanımlar farklı ifadelerle zenginleştirilerek sunulmuştur. Cem çeşitleri anlatılırken "düşkünlükten kaldırma cemi, dârdan indirme cemi, Abdal Musa cemi, muharrem cemi, Hızır cemi ve nevruz cemi ve ikrar cemi" örnekleri 7. sınıf DKAB ders kitabına göre daha geniş ve sayı olarak da fazla bir şekilde verilerek anlatılmıştır (Akgül vd., 2012e: 59-60). Bunun yanında “Cemin Yapılışı” konusunda cemdeki görevlilerin sembolik anlamları verilerek İslam tarihindeki ve kültüründeki olaylara da kısmen değinilmiştir. Örneğin Sakka'nın görevi “Kerbela’da 72 evladıyla birlikte susuz bırakılan ve şehit edilen Hz. Hüseyin’in aşkına su dağıtan” olarak ifade edilmiştir (Akgül vd., 2012e: 59-60). “Yorumlayalım” etkinliğinde Hacı Bektaş Veli’den Kur’an’a ve diğer kitaplara inanmak gerektiğini ve iman ehli bir insanda da kötü huyların olmamasını vurguladığı hususlar metin olarak verilmiş ve bu metnin kültürümüzdeki tasavvufi düşünce içindeki yeri tartışmaya açılmıştır (Akgül vd., 2012e: 60). Ayrıca 12. sınıf DKAB ders kitabı “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi Alevilik-Bektaşilik konusu içinde Semah; ‘ilahi aşkı ruhunda duyma, o aşkla Allah’ın güzel isimlerinden herhangi birini anarak ayakta dönme’ şeklinde tanımlanırken, Musahiplik; ‘Hz. Peygamber döneminde sahabe arasında yaşanan birlik, beraberlik, kardeşlik ve dayanışmanın günümüze taşınması’ olarak ifade edilmiş, Gülbenk ise Alevi-Bektaşî geleneğinde dua tarif edilmiştir (Akgül vd., 2012e: 61-62). ‘Belirtelim’ etkinliğinde oniki imamdan biri olan Cafer Sadık’tan “Belaya uğramaktan korkan kişi, Allah’a dua etsin” sözü nakledilmiş; “Not Edelim” etkinliğinde yine Cafer Sadık’tan hangi kimselerin yapacağı duanın Allah’a ulaşacağına ilişkin açıklamaları aktarılmış; “Değerlendirelim” etkinliğinde ise Muhammed Bakır’ın duanın önemini vurguladığı sözü verilerek sözün kardeşlik açısından değerlendirilmesi istenmiştir (Akgül vd., 2012e: 62-63). Yine 12. sınıf DKAB ders kitabı Alevilik-Bektaşilik konusunun son olarak ‘Muharrem Orucu ve Aşure’ ile ilgili açıklamalar 7. sınıf DKAB ders kitabındakilere benzer ifadelerle verilmiştir (Akgül vd., 2012e: 64). Ayrıca 12. sınıf DKAB ders kitabı “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi “Birlikte Yaşama ve Hoşgörü Kültürü” konusunda Hacı Bektaş Veli’ye değinilmiş ve Hünkâr’ın Türk toplumunda oluşturmaya çalıştığı birlik ve beraberlik düşüncesi anlatılmış ve Alevi temel kaynaklarından olan ‘Cebbar Kulu’ adlı eserden de komşu hakkına ilişkin ahlaki ilke alıntılanmıştır (Akgül vd., 2012e: 67). Ünitenin son kısmında ‘Okuma Metni’ olarak, Hacı Bektaş Veli’nin “Dört Kapı Kırk Makam ilkesi”, Ahmet Yesevi bağlantısı da dile getirilerek verilmiş ve şeriat ve on makamı, tarikat ve on makamı, marifet ve on makamı ve hakikat ve on makamı tek tek zikredilmiştir. (Akgül vd., 2012e: 68-69) Yine aynı ders kitabının “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanı, “İslam ve Barış” ünitesi sonunda ‘Okuma Metni’ olarak Kitabı Cabbar Kulu’ndan alınan “Barış ve Kardeşlik” başlıklı metinde; komşuya, aileye ve misafire iyi davranılması; zina başta olmak üzere iftira, dedikodu, gösteriş ve bilumum haramlardan kaçınılması üzerinde durularak tasavvufi öğütler aktarılmıştır (Akgül vd., 2012e: 82).

Alevilik-Bektaşilik, DKAB ders kitaplarında müstakil bir ünite olarak yer almasa da, değişik konular işlenirken zaman zaman Alevî-Bektaşî anlayışına ve bu anlayışla ilgili kavramlara yer verildiği tespit edilmiştir. Alevîliğin İslâm dini içerisinde tasavvufi bir yorum olarak değerlendirildiği DKAB ders kitaplarında Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Oniki İmam, Cafer-i Sadık, Hacı Bektaş Veli gibi karakterlerin hayatları, Anadolu’nun Türkleşmesi’ndeki ve İslam’ın yayılmasındaki rolleri ve sözleri, bizzat kendi eserlerinden alıntılar yapılarak verilmekte; Cemevi, cem, pir, nefes vb. kavramlar ile konular işlenmektedir. Her sınıf için yazılmış DKAB ders kitaplarında Alevilik-Bektaşilik kültürüne ait alıntılar yapılmış; Alevîlik-Bektaşilik ile ilgili bilgi, söz ve görseller değişik sınıf düzeylerinde sunulmuş ve Alevî-Bektaşilikte önemli yeri olan şairlerin şiirlerinden örneklere yer verilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

DKAB Ders Kitaplarının Alevilik-Bektaşilik Açısından İçeriğinin Kavramsal Analizi

Din eğitiminde de çoğulcu yaklaşımlar dediğimiz modeller, küreselleşmeyle birlikte görünür hale gelen herhangi bir inancı savunmayan modeller olduğu söylenebilir. (Altaş, 2003: 104) Bunlar: Mezhepler üstü, mezhepler arası, dinler arası, fenomenolojik ve yorumlayıcı din eğitimi modelleridir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeniden geliştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları'nda, "mezheplerüstü" ve "dinler açılımlı" anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. Bunun sonucunda da toplumun sosyal dokusuna ve anlayışına paralel olarak DKAB ders kitaplarına Alevilik-Bektaşilik, Nusayrilik ve Caferilik ile ilgili bilgileri yer vermeye başlanmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında DKAB ders kitaplarında Alevilik-Bektaşilik, Nusayrilik ve Caferilik ile ilgili bilgilere özellikle 7. sınıf ve 12. sınıf düzeyinde doğrudan konmuş; bazı sınıflarda da bu bilgilere dolaylı atıflar yapılarak farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında DKAB ders kitaplarının içeriğinde yapılan değişikliklerin, taleplerin tasnif edildiği gruplar bağlamında daha çok "DKAB Dersi Devam Etmeli ve Ders Kitaplarındaki İlgili Bölümler Aleviler Tarafından Yazılmalı" düşüncesinde olan Alevilerin -her ne kadar kitaplar tamamen Aleviler tarafından yazılmamışsa da- görüşlerine yakın olduğunu ifade edebiliriz.

DKAB programlarında yapılan değişiklikler Sünni kitlelerin Alevilerin dinsel farklılıklarına karşı hoşgörülü yaklaşımlarını sağlayacak girişimler olarak yorumlansa da, bunların Alevi inancını ve kültürünü kendine has bir kimlik olarak tanıtmaktan uzak olduğu iddia edilmektedir. (Öztaşkın, 2012; Kılıç; 2012; Aygün, 2012; Mutluer, 2013) Dolayısıyla, söz konusu değişikliklerin Alevilerin farklılıklarıyla birlikte Sünni çoğunluk tarafından tanınmalarını sağlayacak nitelikte olmadığı ileri sürülmektedir. Diğer taraftan bazı Alevi gruplarına göre, söz konusu revizyonlarla birlikte Alevi çocukları hoşgörü ile karşılanmakta ve Alevilerin dinsel farklılıkları kabul edilmektedir. (Kaya, 2011) Çalışlar (2010) din dersini bilimsel değil daha çok inançsal anlayış temelinde hazırlayan yaklaşımın sürdüğünü, Alevilerin inanç referanslarının din dersine entegrasyonunun "asıl öz"ü değiştirmediklerini ve Müslümanlığın temel inançsal değerlerini ve ritüellerini bir bilimsel gerçek gibi sunan öğretim anlayışının devam ettiğini dile getirerek yeni programı eleştirmiştir. Toprak (2010) ise yeni öğretim programını değerlendirmesinde, Aleviliğe ilişkin bilgilerin Sünni İslam'ı pekiştirmek için metinlere serpiştirilmiş olmasını, dersin din kültürünü değil, din bilgisini amaçlamasını ve bilginin tarihsel ve analitik olmak yerine, üst üste yığılmış ayrıntılar şeklinde işlenmesini eleştirmektedir.²¹

Türkiye'de İslam ile Hanefilik mezhebi arasındaki ayrımı yapacak insan sayısı oldukça azdır. Bu yüzden Aleviler İslam'la ilgili pek çok şeyi Hanefi yorum diye görünürken, Sünniler de Hanefilikle ilgili pek çok şeyi İslam'ın kendisi olarak görme eğilimindedirler. (Bilgin, 1999: 24) Oysa DKAB dersinin içeriğinin doktrin merkezli ya da mezhep merkezli bir din öğretimine dönüşmemesine büyük özen gösterildiği, DKAB Öğretim Programlarının ve ders kitaplarının 'mezheplerüstü' anlayışla hazırlandığı görülebilir. Bu bağlamda DKAB ders kitaplarının içeriğinde yer alan namaz kılma, oruç tutma ve abdest alma gibi pratiklerin doğrudan Sünniliğin öğretimi gibi değerlendirilmesi (Aygün, 2012) doğru bir yaklaşım değildir (Yılmaz, 2011: 67). Bu savı destekler nitelikte örneğin TESEV'in araştırmasında derslerde "Müslümanlık hakkında genel bilgilerin yanı sıra abdest alıp namaz kılmak da öğretilmeli mi?" şeklindeki sorunun katılımcılar tarafından büyük

²¹ Yazarların konuya ilişkin yorumları Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve sosyolojik gerçekleriyle uygun düşmeyen bir yorumsama niteliğinde görülebilir. Zira bazı Aleviler çocukları için din dersi muafiyeti almıştır; ancak DKAB derslerine girmeyerek ders sırasında okul koridorlarında oturmak zorunda olan çocukların yaşadığı dışlanma hissi ve ailelerin karşılaştığı toplumsal baskı onları zor durumda bırakmıştır (Mutluer, 2013). Hukuki veya fiili durumun sosyolojik gerçekliği engellemediği ifade edilebilir.

oranda (%86) kabul görmesi, halkın bu ibadetleri sadece Hanefi mezhebinin uygulamaları olarak görmediği sonucunu ortaya koymaktadır (Toprak-Çarkoğlu, 2005: 55). Zira bu ritüeller bütün mezheplerce ortak kabul edilen ibadetlerdir. Ancak ibadetlerin ‘şekli’ yönleri anlatılıp öğretilirken bunun Alevilerin özellikle üzerinde durduğu ahlaki ‘batını’ yorumlarına da yer verilmesi ve esas olanın da ikisinin bütünlüğü olduğuna değinilmesi yerinde olabilir. Namaz, oruç gibi ibadetlerin yanında surelerin anlamlarıyla birlikte okutulmasını yadırgamak da Alevilik-Bektaşılık dini uygulamaları açısından tutarlı gözükmemektedir. Zira Cemlerde Aleviler bu dualarla ibadetlerini yapmaktadırlar. DKAB öğretim programlarının felsefesine uygun olarak bu duaların telaffuzunun doğru öğretilmesi ve içerdiği anlamın öğrenilmesi muhtemel sorunların giderilmesine katkı sağlayabilir.

Alevilerin DKAB dersi öğretmenleriyle ilgili eleştirileri noktasında ise alanda yapılan araştırmada DKAB dersi öğretmenlerinin yüksek oranda Alevilik konularına derste yer verilmesi gerektiğini düşündükleri, mevcut halin yeterliliği veya yetersizliği konusunda ikiye ayrıldıkları tespit edilmiş ve öğretmenlerin kendilerini Alevilik konusunda yeterli görmedikleri (%60) belirlenmiştir (Kaymakcan, 2011: 51). Bu sonuç bize Alevi örgütlerince dile getirilen DKAB öğretmenlerinin Alevilik-Bektaşılık alanında yetersizliği meselesinin kısmen doğrulandığını göstermektedir.

İlköğretim 5. Sınıf DKAB ders kitabı “Sevinçlerimizi Paylaşalım” ünitesinde dini bayramlar olarak Ramazan ve Kurban Bayramına yer verildiği, Nevruz ve Hıdırellez kutlamalarının ise daha çok kültürel ve folklorik unsurlar olarak değerlendirildiği iddia edilirken (Kılıç, 2012) son değişiklikte Anadolu’da bu kutlamaların Aleviler ve Sünniler tarafından daha çok dini motifli olaylarla anıldığı ve yapıldığı dile getirilmektedir (Akgül vd., 2012a: 110).

İlköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabında “Namaz İbadeti” üniteye konu edilmiş (Akgül vd., 2012b: 30-60) ve beraberinde kimi dini kavram ve terimlere (Cami, Namaz, Ezan, Müezzin, vb.) büyük ölçüde yer verilmişken Alevi-Bektaşî kavramlarına yer verilmemesi eleştiri konusu yapılmıştır (Kılıç, 2012). Kitapta, bu yaş aralığında çocuklara farklılıktan ziyade İslami kök değerlerin öğretilmesi gerektiği düşüncesiyle sadece Alevilerin değil hiçbir sufi ve ameli grubun bu konulardaki farklı yaklaşımlarına dikkat çekilmemektedir. Ayrıca sadece Alevilerin değil Sufi karakterli bütün grupların bu temel ibadetlere ilişkin batını yorumları olduğu söylenebilir ve bunların her birini ilgili yerlerde zikretmek hem pedagojik değildir hem de bunun hacim açısından sıkıntılar doğuracağı düşünülmektedir.

İlköğretim 6. sınıf DKAB ders kitabının "İslamiyet ve Türkler" ünitesi içerisinde "Türkler Arasında İslam'ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler" (Akgül vd., 2012b: 123) konusu geçmektedir. Kitapta bu konunun tarihi bağlantı kurularak (Ahmet Yesevi-Ahi Evran-Hacı Bektaş Veli-Yunus Emre) ve “uzaktan yakına ilkesi” dikkate alınarak ele alınması, Türk milleti olarak kültür tarihimizde sevgi, hoşgörü ve edebî nasıl öğretildiğini göstermeye çalışmaktadır. Çünkü Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, bir yönüyle Hacı Bayram Veli, Ahmet Yesevi’nin talebesidirler, Ahmet Yesevi ise Türklerin İslamı benimsemesi sürecinin başkahramanlarından kabul edilmektedir. Bunun yanında konu ile ilgili metinler incelendiğinde mantıksal sıralamanın zaman zaman bozulduğu görülmüştür. Örneğin Türkler arasında İslam’ın yayılmasında etkili olan şahsiyetler verilirken öncelik sonralığa dikkat edilmeyerek Ali Er-Rıza (770), doğumu önce olmasına rağmen Maturidi’den (852) sonra verilmiştir (Akgül vd., 2012b: 119, 120). Bunun yanında Türklerin bütün coğrafyasında ehl-i beyt’e sevgide Sünni-Alevi ayrımı olmadığı ve Türklerin ehl-i beyt’in hiçbir ferdine haksızlığı hoş görmediği vurgulu bir dille anlatılmalıdır. Yine Allah’ın adı yanında Hz. Peygamber ve ehl-i beyt dediğimiz onun birinci derece yakınlarının isimlerinin Türk camilerinde yazılı olması Türk Milletinin ehl-i beyt sevgisine örnek verilebilir.

İlköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabı “Melek ve Ahiret İnancı” başlıklı ünitesinde bu inançlara ilişkin konular ele alınmıştır (Akgül vd., 2012c: 12-35). Kitapta Aleviliğin bu konudaki görüşlerine hiçbir şekilde yer verilmediği iddia edilmektedir (Kılıç, 2012). Ancak kitapta, “devriye”, “tenasüh”, “don değiştirme” gibi inançlar kabul edilmemiş, dolayısıyla Aleviliğe yer verilmemiştir itirazının bu inançların Alevilikteki yerini tam bilmemekten kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bu inançların bütün Aleviler tarafından kabul edildiğini iddia etmek de yanlış bir kanaat olacaktır.²² Yine aynı ders kitabının “Oruç İbadeti” ünitesinde ve 12. sınıf DKAB ders kitabının son kısmında ‘Muharrem orucu’ ile ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Muharrem orucuyla ilgili bilgilendirmede Muharrem orucunun farz değil sünnet olduğu vurgulanmış ve Muharrem orucunun, Muharrem ayının 9. 10. ve 11. günlerinde tutulması gerektiği belirtilmiştir (Akgül vd., 2012c: 64). Bu yaklaşım temelde doğru olmakla birlikte Muharrem orucunun Alevilerdeki önemine binaen farz gibi kabul edildiği ve çoğu bölgelerde bunun 10 gün tutulduğu ancak Sünnilerin de oruç tuttuğu günler olarak 9. 10. ve 11. günlere işaret edilmesi daha uygun olacağı benzetilmektedir. İlgili yerde aşurenin Sünniler için dini kaynaklı bir gelenek, Aleviler için ise tamamen dinselleşmiş bir gelenek olarak anılması uygun düşebilir. Alevi ve Bektaşilerin Muharrem ayında oruç ve yas tutmaları ise bir “gelenek” olarak nitelenmiştir. Oysa bu, gelenekten öte, doğrudan dinselleşmiş bir anlayışın ve kavrayışın sonucu olarak oluşmuş bir uygulama olarak yorumlanabilir.

İlköğretim 7. sınıf DKAB ders kitabında “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesi içinde “Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında tasavvuf önderlerinin anlayışlarına yer verilmiş (Akgül vd., 2012c: 85-101) ancak gerek diğer önderler gerekse de Hacı Bektaş Velî ile ilgili örnek olaya ya da menkıbeye rastlanmamıştır. İlgili birimlerde farklı ve güçlü etkiler oluşturacak örnek olaylar ya da menkıbeler verilmesi yararlı olabilir. Aynı üniteye verilen “Çerağ Uyandırma” (Akgül vd., 2012c: 96) Cemevlerindeki oniki hizmetten biri olmasının yanında tarihteki “mum söndü” iftirasının üretildiği kaynak olması anlamında da önemlidir. İsbetli olarak çerağ uyandırma ve söndürmenin aslında insani ve irfani hikmetlerinin olduğu, bunun da Kur’an ayetlerine dayandığı hatırlatılmış ve Alevilere yapılan nitelemenin temelde asılsız olduğu bütün öğrencilerin dikkatine sunulmuştur. Alevilik-Bektaşilik başlığının altında “Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir?” (Akgül vd., 2012c: 102) adlı kısım da isabetli olarak farklılıkların çatışma sebebi değil zenginlik olduğu kaynaklarıyla izah edilmiştir. Yine 7. sınıf DKAB ders kitabının sözlük kısmında Cem’in bir tören olarak (Akgül vd., 2012c: 150) zikredilmesi eksiktir; cemin dinsel bir tören olarak tanımlanması daha doğru görünmektedir.

Alevi öğretiminin Kader inancına ilişkin farklı düşüncesinin DKAB ders kitaplarına yansıtılmadığı eleştiri konusu yapılmaktadır (Kılıç, 2012). 8. sınıf DKAB ders kitabı “Kaza ve Kader” ünitesinde (Akgül vd., 2012d: 12-27) konunun her bir farklı dini düşünce okulunun penceresinden ele alınmasının, çocuklarda zihin karışıklığına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir. Ancak kısa da olsa, kader inancının başka inanış formlarının da olduğuna dikkat çekilmesi uygun olabilir. “Zekat, Hac ve Kurban” ünitesi sonunda verilen “Okuma Metni” etkinliğinde ‘Kurban Tıglama’ (Akgül vd., 2012d: 50) konusunda verilen okuma parçasında, Türklerin Alevi-Sünni ayrımı olmaksızın büyük çoğunluğunun bu ibadete karşı duyarlı olduklarının da vurgulanması iyi olur kanaatindeyiz.

9. sınıf DKAB ders kitabının “İslamiyet ve Türkler” ünitesinde, 6.sınıf kitabından farklı olarak Oniki İmam’dan Ali Er-Rıza’ya yer verilmeyerek ehl’i beyt’in Türklerin İslamlaşması sürecindeki merkezi konumları atlanmıştır.

²² Konunun genişçe işlenişi hakkında bkz. (Güngör-Aksoy, 2012)

12. sınıf DKAB ders kitabı “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinde (Akgül vd., 2012e: 55-64) Cem, cemdeki On İki hizmet, semah gibi kavramların ve metin içinde geçen kimi başka kavramların eleştirilen tariflerinin (Bora, 2009: 103; Öztaşkın, 2012: 267) daha objektif ve bilimsel tanımlar yapılarak düzeltilmiş görülmektedir. Yine daha önce eleştirilen Nevruz, Hızır orucu gibi önemli günlerin (Bora, 2009: 102) DKAB ders kitaplarında yer almaması, son değişikliklerle Hızır orucuna 7. Sınıf DKAB ders kitabında (Akgül vd., 2012c: 101), Nevruz cemine ise 12. Sınıf DKAB ders kitabında (Akgül vd., 2012e: 59) yer verilerek giderilmiştir.

Cemevinin ibadethane olarak henüz bir forma kavuşturulmadığı dikkate alınır, kitapta cemevinin tanımına (Akgül vd., 2012e: 58) ve fonksiyonlarına dair ifade edilenlerin Alevi talepleriyle örtüşmediği için “dayatmacı” (Aygün, 2012) bir yaklaşımın olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu konunun devlet tarafından belli bir forma kavuşturulmadan, DKAB ders kitaplarında yer almasını beklemek rasyonel görünmemektedir.

DKAB kitaplarında Aleviliğe ilişkin bir tanımın varlığı görülmektedir (Akgül vd., 2012b: 91; Akgül vd., 2012e: 55). Ancak böylesi bir tanım kendi içinde sıkıntıları da barındırmaktadır. Hz. Ali’yi sevme etrafında şekillenen bir tanım içinde başka unsurların eksik bırakıldığı aklı gelebilmektedir. Çünkü Alevilik İran türü bir Hz. Ali sevgisine indirgenemez. Türklerin tarihsel tecrübeleri ve İslam’la olan ilişkileri dikkate alınarak bir tanım denemesi düşünülmesi, belki de 72 milleti bir gördüğünü ifade eden insanların tanımlanmadan çerçeveye sunulması daha uygun olabilir.

Aleviliğin ayrı bir din veya mezhep olduğunu ima eden bir bilginin en azından akademik olmadığı ileri sürülebilir. Bunun yanında ülkemizde kendisini Alevi olarak adlandıran bazı insanların namaz, hac, zekat v.b. ibadetlere batını manalar da yükleyerek bunları yorumladıklarının üzerinde durulması, fenomenolojik açıdan doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Alevilerin temel kitaplarında anılan ibadetlerin herkes tarafından bilinen şekliyle yer aldığını da belirtmek bilimsel görüşe uygun görünmektedir (Akgül vd., 2012e: 58).

Alevilerde “Düşkünlüğün” sosyal bir güvenlik kurumu olarak işlev gördüğü bilinmektedir. 7. ve 12. sınıf kitaplarında (Akgül vd., 2012b; 94; Akgül vd., 2012e: 59) yer aldığı şekliyle başkasına haksızlık yapan veya birbirine küs olan insanların düşkün ilan edilmesi gerçeği pek yansıtmamaktadır. Bu kavram daha çok ağır suçlar için uygulanır ve 40’lı, 50’li yıllarda düşkün ilan edilenlerin Erzincan’daki düşkünler ocağına pişman olmaları için gönderildikleri ifade edilmiştir (Aygün, 2012). Dolayısıyla bu kavramın yeniden gözden geçirilmesi uygun olacağı benzemektedir.

Bazı kavramların terminolojiye dikkat edilerek kullanılması daha doğru olacaktır; örneğin 12. sınıf kitabında geçen “kurban kesme” (Akgül vd., 2012e: 59) terimi yerine Alevilerin “kurban tıglama, kurban etme” gibi kavramları tercih ettiğine dikkat edilmelidir. Oysa bu dikkat daha önce 8. sınıf kitabında gösterilmiştir (Akgül vd., 2012d: 51). Bu bağlamda Aleviliğe ilişkin ayrıntılı anlatımın son sınıfa konması isabetli görülmektedir; çünkü o sınıfa kadar dinin temel anlaşılma şekillerini öğrenen çocuğun, ondan sonra farklı anlayışları, kullanımları ve deyimleri kavrayabileceği düşünülmektedir.

DKAB kitaplarının Alevilikle ilgili bölümlerinde günümüz Alevi Bektaşî kurum-kuruluş temsilcilerinden, yol önderlerinden hiçbirinin görüşüne atıfta bulunulmadığı ve çoğunlukla İlahiyatçı akademisyenlere atıf yapıldığı iddia edilmektedir (Aygün, 2012). Bu iddianın haklı tarafları vardır; çünkü Aleviliğe ilişkin çoğu bilgi Alevi-Bektaşî yazarlar tarafından akademik üslupla yazılmış eserlerde de mevcuttur ve bu kısmen, örneğin (Akgül vd., 2012e: 60) Mehmet Yaman ve Seyit Derviş Tur’dan yararlanılması yoluyla yapılmıştır. Ayrıca Aleviliğin erkanına, tarihine veya anlayışına ilişkin Makalat, Buyruk, Velayatname, Cabbar Kulu, ve Ozanların

nefeslerinden yapılan alıntılarının varlığı da büyük oranda dikkat çekicidir. Diğer taraftan kitaplarda Aleviliğin günümüzdeki görünümüne ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir. Günümüze ilişkin bu eksikliğin diğer tasavvufi öğretiler için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir.

Alevilikteki temel kaynaklar 12. sınıf kitabında tanıtılmış ve bu kaynaklar bütün sınıflar bazında, örneğin Kitab'ı Cabbar Kulu, Şah İsmail Hatai, Kul Himmet, Aşık Veysel, Pir Sultan Abdal ve Kaygusuz Abdal gibi ozanlardan, Makalat, Velayetname ve Buyruk gibi temel kaynaklar kullanılarak alıntılar yapılmıştır. Bunun yanında ayrı bir başlık olarak Alevilikteki 7 büyük ozana ve Buyruklar hakkında ayrı bir kısımda bunların önemlerine binaen değinilmesi uygun olabilir.

Mevcut DKAB ders kitaplarının hiçbirinde “hilafet” konusu tartışılmamakta²³ ve Emevi siyasetini haklı gören veya Kerbela’da Ehl-i Beyt’e yapılan zulmü tasvip eden bir yaklaşım sergilenmemektedir. Bu durum ortaklıklara vurgu yapan program felsefesine de uygun görünmektedir. Ancak siyasi kargaşaların din diline dönüştüğüne dikkat çekilmesi ve kısaca Aleviliğin doğuşundaki farklılaşmanın siyasi temelli olduğuna ehemmiyet verilmesi bilimsel temel açısından önemli görülmektedir.

Tarihte Kerbela konusu oldukça önemli sonuçları olan bir vakıdır. Kitaplarda Kerbela’ya birkaç atfın dışında müstakil olarak değinilmediği görülmektedir. Hâlbuki Kerbela faciası bütün Müslümanlar için, özellikle Türkler için unutulmaz bir acının kök paradigmasıdır. Dolayısıyla bu acının “ortak” bir acı olarak, tarihsel tecrübedeki yeri dikkate alınarak “kök paradigma”ya dikkat çekilmesinin, duygudaşlığı pekiştirmesi anlamında uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Kerbela dolayısıyla bütün Türk Şair ve fikir adamlarının konuya ne kadar hassas davranarak söz söylediklerini ve bu konuda Emevi siyaseti taraftarı bir tutumda olmadıkları da örnekleriyle işlenebilir.

“İslam Düşüncesinde Yorumlar” başlıklı ünite de Alevilik, tasavvufi yorumlar başlığı altında Kadirilik ve Nakşibendilik ile birlikte ele alınmış ve böylece Alevilik sufi karakterli bir hareket olarak sunulmuştur. DKAB kitaplarında Aleviliğin “Tasavvufi Yorumlar” içinde değerlendirilmesinin bilimsel gerçekliğe uygun olduğu ileri sürülmektedir.²⁴ Bilimsel gerçeklik yanında gruplararası ilişkide “biz” ve “onlar” kategorileştirmesi, grup içi benzerlikleri, gruplararası ise farklılıkların vurgulanmasıyla oluşturulmaktadır (Yapıcı, 2011: 312). Böylesi grup içi (İslam düşünce hareketleri) benzerliklere dikkat çekilmesi, hem önyargıları iki taraflı azaltacağı gibi (Alevinin Sünni ile ortak inancı, Sünninin de Aleviyle aynı ortak inancı paylaştığı hissi), İnanç noktasında da üst kimlik olan İslam’ın sunulması, farklılıkların çatışma sebebi değil, doğal olduğu anlayışını yerleştirebilecektir. Aksi takdirde kimliğin oluşma sürecinde çocuklara birbirlerinden farklı oldukları, özellikle din kültürü derslerinde bu farklılığın temelleri ve ayrı noktaları verilirse, daha İslam’ı iyi kavramadan yapılacak bu iş eliyle işin başında çocuklar arasında “biz” ve “onlar” ikileminin desteklenmiş ve öğrencilerin birbirlerini ötekileştirmesine fırsat verilmiş olacağı düşünülmektedir (7. Alevi Çalıştayı, 2010: 230).

Sonuç

Alevi bireylerde ve örgütlerde, kimi zaman ideolojik, kimi zaman bilgisizlik kimi zaman da DKAB derslerinin ve ders kitaplarının “mezheplerüstü niteliğinin” doğru anlatılamaması/anlaşılamaması, Alevilerdeki mağduriyet ve haklarının gasp edildiği psikolojisiyle

²³ Konu 11. Sınıf kitabı (Koç vd., 2012: 63) “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesi, “İslam Düşüncesinde Yorum Farklılıklarının Sebepleri” konusunda kapalı bir tarzda dile getirilmiş görünmektedir.

²⁴ Aleviliğin neliğine ilişkin tartışmalarda bilimsel olarak üretilen pek çok çalışmada, onun sufi karakterli bir dini hareket olduğu fikri ön plana çıkmaktadır. Konuya ilişkin benzer yaklaşımların tartışması için bkz. (Üçer, 2010: 35-68; Gündoğdu, 2009: 47-61; Güngör, 2007: 171-207; Keskin, 2004: 254; Eren, 2002: 108; Cengiz, 2000: 105)

birleşince, bu derslerin geleceğine ilişkin çok farklı yaklaşımların benimsenmesine yol açmış görünmektedir. Alevi-Bektaşî kişilerin ve grupların DKAB kitaplarına ilişkin taleplerinin dört temel etrafında toplandığı tespit edilmiştir. Bunları; redci bir tavırla derslerin tamamen kaldırılması veya içeriğinin evrensel ahlak ilkeleri şeklinde düzenlenmesi; liberal bir tarzda derslerin STK'lara bırakılması; örgütlü Alevi gruplarınca dile getirilen derslerin seçmeli hale getirilmesi ve ayrıca Alevilik dersi okutulması ve nihayet geleneksel Alevilik diye adlandırılabilir ve çalışmalarda ortaya çıkan taleplerle uyumlu olarak derslerin zorunluluğunun devamı ancak içeriğinin revize edilerek Aleviler tarafından yazılması olarak sıralamak mümkündür.

Farklılıkları ötekileştirici şekilde sunmak da bunları yok saymak da sorunlu bir durumdur. Ancak şu da bir gerçektir ki seçmeli “Din Bilgisi” dersi uygulamalarında ne Aleviler Sünniler hakkında, ne de Sünniler Aleviler hakkında doğrudan bilgi edinme imkanına sahip değillerdi. Her ne kadar farklılıklar üzerinden oluşan bir Alevi kimliği kendi içinde de çok çeşitli şekiller almışsa da, yeni yeni ortaya çıkan geleneksel Aleviliğin inanç temelli kodları, bütün Alevi grupları üzerinde bir otorite olarak belirmeye başlamıştır. DKAB ders kitaplarında geleneksel Alevi anlayışına yer verilmesi, Alevi yapısallaşması sürecine katkı sağlayabilir. Çünkü Alevi kimliğinin yeniden inşa edildiği bu dönem, yapısallaşma sürecinde kollektif bilinci koruyabilmek için Alevilere yöneltilen hasmane imaj ve tarihsel süreçte yaşanmış istenmeyen tecrübeler üzerine canlı tutulmaya çalışılarak duygusal tepki ve kurumsallaşma da buna göre oluşturulursa, bu durum önyargıları besleyecek ve eskiden tekrar edilen yanlış, ders alınmadan aynen tekrar edilecektir. Bu durumda Alevilerin “ötekisi”, “Yeziti”, “Münkiri” Sünni olmaya devam edecek ve bu Türk milletinin birlik ve beraberliğinin önündeki engellerden birini teşkil edecektir. Bu son düzenlemeyle Alevilerin Sünnileri, Sünnilerin de Alevileri önyargısız önsaygıya göre tanınmasında zorunlu DKAB derslerinin önemli roller oynadığı/oyunayacağı düşünülmektedir.

Çoğulcu din eğitimi modellerine ve bunların dünyadaki uygulamalarına baktığımız zaman bu dersin zorunluluktan çıkarılması yerine, ülkenin geleceği açısından, birlikte yaşayan insanların birbirlerine karşı önyargılarını önsaygıya dönüştürmek, birbirlerinin farkına varmalarını sağlamak ve ülkede değişik gruplar arasında bu zamana kadar devam eden sürtüşmeleri belli zeminde ortak paydalar üzerine oturtmak, insan haklarına saygılı DKAB derslerinin güçlendirilerek sürdürülmesiyle mümkündür. Ayrıca zorunlu DKAB derslerinin yanında, ilk ve orta öğretim programlarında insanların mensup oldukları dini anlayışın öğretilerini okul ortamında öğrenebilecekleri bir zeminin oluşturulması yani isteğe bağlı dersler çözüm olarak en uygun yol görünmektedir. MEB'in uygulaması da bu yönde olacak gibi öngörülmektedir. Nitekim bu yıl ‘Kur’an’ı Kerim’ ve ‘Hz. Muhammed’in Hayatı’nın seçmeli olarak ders programına girmesi bunu göstermektedir. Diğer taraftan Aleviliğin daha geniş bir şekilde seçmeli yapılmasının önündeki en büyük engellerden biri pedagojik formasyona sahip, Alevilik konusunda bilgili öğretmenlerin yokluğudur denebilir.

DKAB ders kitaplarında Aleviliğe tasavvufî akımlar içinde yer verilerek Aleviliğin itikadi, ameli ve kültürel öğeleri göz ardı edilerek Sünniliğe eklemeye çalışıldığı iddiaları bazı Alevi kişilerin ve grupların DKAB ders kitaplarına yönelttikleri eleştirilerin odaklandığı noktalar olmaktadır. Ancak son değişiklikler dikkate alındığında, bilimsel olarak yöneltilen eleştirilerin birçoğu cevap bulmuş ve önceki yıllara göre düzenlemelere gidilmiştir. Bunun yanında DKAB ders kitaplarında değişik amaçlarla üretilmeye çalışılan Alevi kimliğine dair kavram, kişi ve inançların çarpıtılarak anlatılması tutarsızlığına düşülmemiş ve başta Makalat olmak üzere Buyruk, Kitab’ı Cabbar Kulu gibi temel Alevi eserlerinden kaynak olarak yararlanılmıştır.

MEB'in ilk ve orta öğretim DKAB öğretim programlarında ve ders kitaplarında yapmış olduğu son düzenleme alan çalışmalarında bazı Alevi grup ve kişilerin talep ettiği ve Alevilik çalışmaları “Nihai Raporu”nda dile getirildiği (2010) yönde cereyan etmiştir. O da zorunlu DKAB

dersleri içinde temel İslami kök değerlerle birlikte Aleviliğe de yer verilmesidir. DKAB ders kitaplarında bazı kavramlar ve anlayışlar özellikle 7. sınıf DKAB ders kitabında anlatılmış, örnek kişiler bağlamında Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli ve Alevi ozanlarına yapılan atıflar çoğaltılarak bütün sınıflara teşmil edilmiş ve çocukların farklılıkları anlayabileceği bir evrede 12. sınıf DKAB ders kitabında da Alevi temel kaynaklarına dayanarak konu detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında ülkemizin tarihi, sosyolojik ve kültürel gerçekliklerinin Aleviliğin DKAB ders kitaplarında yer alması sonucunu doğurduğu ve Alevi yapısallaşması açısından bunun yeni bir dönemin başlangıcı sayılacak özelliklere sahip bir durum olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Alevi grupların ve düşünürlerin büyük çoğunluğunun DKAB dersinin nesnel, çoğulcu, tarafsız, mezhepler üstü, dinler açılımlı, bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgiyi temel alan, öğrenci merkezli ve insan hakları ilkeleriyle uyumlu olması gerektiği konusunda uzlaşa sergilediği söylenebilir.

DKAB derslerinde Alevilik-Bektaşilik konularının öğretilmesi noktasında DKAB öğretmenlerine; Alevilik tarihi, Alevilikte inanç, ibadet ve ahlak öğretileri gibi temel konular da hizmet içi seminerler düzenlenebilir. Böylece çok yüksek oranda DKAB derslerinde Alevilik konularının yer alması gerektiğini düşünen DKAB öğretmenlerinin, Alevilik konularının öğretimindeki verimlilikleri artırılabilir. Yine DKAB öğretmeni yetiştiren kurumların programlarında Alevilik öğretilerini konu edinen derslerin okutulması, bu alanda yaşandığı ifade edilen sorunların çözümüne katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ALDI, Mustafa, ÇATAL, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, DEMİRCİ, Fatih, EKŞİ, Ahmet, KARA, Ahmet, KOÇ, Eyüp, ÖZBAY, Ekrem, PAÇA, Hüseyin, ŞİMŞEKÇAKAN, Musa, TÜRKER, Ali Sacit, (2012) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-4, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ALDI, Mustafa, ÇATAL, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, DEMİRCİ, Fatih, EKŞİ, Ahmet, KARA, Ahmet, KOÇ, Eyüp, ÖZBAY, Ekrem, PAÇA, Hüseyin, ŞİMŞEKÇAKAN, Musa, TÜRKER, Ali Sacit, (2012a) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-5, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, KOÇ, Eyüp, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit, YILDIRIM, Ramazan, ÇATAL, Abdullah, KARA, Ahmet, ÖZBAY, Ekrem Ve ŞİMŞEKÇAKAN, Musa (2012b). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-6, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, KOÇ, Eyüp, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit, YILDIRIM, Ramazan, ÇATAL, Abdullah, KARA, Ahmet, ÖZBAY, Ekrem Ve ŞİMŞEKÇAKAN, Musa (2012c) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-7, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, KOÇ, Eyüp, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit, YILDIRIM, Ramazan, ÇATAL, Abdullah, KARA, Ahmet, ÖZBAY, Ekrem Ve ŞİMŞEKÇAKAN, Musa (2012d) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-8, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇATAL, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, EKŞİ, Ahmet, KARA, Ahmet, KOÇ, Eyüp, ÖZBAY, Ekrem, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit Ve YILDIRIM, Ramazan (2012e). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-12, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.

- AKTAY, Yasin vd. (2010) Türkiye’de Ortak Bir Kimlik Olarak Ötekilik, Eğitim Bir-Sen Yayınları, Ankara.
- ALTAŞ, Nurullah (2003) Çokkültürlülük ve Din Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BİLGİN, Beyza (1999). “İslâm’ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak”. AÜİFD, (75.Yıl Anısına Özel Sayı), ss.9-54
- BORA, Nurullah (2009) Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi, Sakarya Ün. SBE, Sakarya.
- BOZKURT, Fuat (1999) “Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi”, Alevi Kimliği, Bilge Kurt Torun, Hayati Torun (çev.), İstanbul.
- BOZKURT, Fuat, (2006) Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik, Kapı Yayınları, İstanbul.
- CENGİZ, Recep (2000) Çamiçi Beldesinde Dini Hayat: Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, FÜSBE, Elazığ.
- ÇETİN, Murat (2010) Alevilerin Dini İnanç ve Yaşantıları (Gölyaka Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- DRESSLER, Markus (2008) Religio-Secular Metamorphoses: The Re-Making of Turkish Alevism, Journal of the American Academy of Religion, 76: 2, ss. 280–311
- EFE, Haydar, (2012) Avrupa Birliği’nin Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Türkiye’deki Alevilerin ve Bektaşilerin Sorunlarına Artan İlgisi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 64, ss.170-184.
- EĞRİ, Osman, (2002) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Alevilik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, VIII (22), ss.165-200.
- EKŞİ, Ahmet, Yapıcı, Ahmet, Özbay, Ekrem, Akgül, Mehmet (2012) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-10, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- ERDEMİR, Aykan, vd. (2010) Türkiye’de Alevi Olmak, (Avrupa Birliği-Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı Projesi) Mattek Matbaacılık, Ankara.
- EREN, Selim (2002) Sosyolojik Açından Ordu Yöresi Aleviliği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara.
- ERMAN, Tahire-Göker, Emrah (2000) 'Alevi politics in contemporary Turkey', Middle Eastern Studies, 36: 4, ss. 99-118.
- EROL, Mehmet Seyfettin-Kalyoncu, Bilal (2009) SDE ALEVİ RAPORU, O Medya Aş, Ankara.
- FIRAT, Kamil (2005): “Kentleşen Alevilik”, 5-9 Temmuz 2005, Millîyet Gazetesi.
- GEVREK, Murat, (2005) “Alevi Öğrenci ve Velilerin DKAB Derslerine Bakışları,” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Ü. SBE, Sivas.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, (2009) “Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik Olgusunu Tanımlamada Normatif Yaklaşımlar”, Dini Araştırmalar, 12: 33, ss.47-61.
- GÜNGÖR, Özcan (2007) Araftaki Kimlik: Alevilik-Bektaşilik, Akasya Yayınları, Ankara.
- GÜNGÖR, Özcan (2012) “Yolda Caferi Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7/4, ss.1939-1959.

- GÜNGÖR, Özcan (2012) Alevilik-Bektaşilikte Tenasüh, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, 62, ss.99-110.
- KALA, Arif (2007) Sorgulama, Tepki, Uzlaş: Elazığ Alevileri Üzerine Alan Araştırması, Dumlupınar Ü. SBE, Sosyoloji ABD, Kütahya.
- KAYMAKCAN, Recep (2011) “Öğretmenlerine Göre DKAB Dersleri, Yeni Eğilimler: Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık”, (ss.27-52) Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi, (Edit. R. Kaymakcan-M. Zengin-Ş. Arslan, DEM Yayınları, İstanbul.
- KEÇELİ, Şakir, (2009) “DKAB Dersleri Kaldırılmalıdır”, Günümüz Aleviliğinde Eğitim Çalıştayı 29-30 Mayıs 2009, Eğirdir-Isparta, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta.
- KESKİN, Yahya Mustafa (2004) Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği Elazığ Sünköy Örneği, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, Recep (2009), “2010’lu Yıllarda Alevilik: Sorun, Beklenti ve Gerçekler”, Dini Araştırmalar, 12: 33, ss.7-17.
- KOÇ, Eyüp, ŞİMŞEKÇAKAN, Musa, BAYDAŞ Mehmet ve ALTAŞ, Eşref (2012) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-11, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- KÖYLÜ, Mustafa (2012) “Dini Çoğulculuk ve Din Eğitimi”, (ss.47-74) Din Eğitiminde Çağdaş Konular, (Edit. M. Köylü), DEM Yayınları, İstanbul.
- MEB (2010), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB. Yayınları, Ankara.
- MEB (2010a) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- OKAN, Murat (2004) Türkiye’de Alevilik-Antropolojik Bir Yaklaşım, İmge Kitabevi, Ankara.
- ONGUN, Çoşkun (2008) “ Zorunlu Din Dersine Yargısal Yaklaşım”, İstanbul Barosu Dergisi, 82 (3), ss. 1313-1321
- ÖZDEMİR, Şuayip-ARICI, İsmail, (2011) “Alevi-Bektaşilerin DKAB Dersi’ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği), (ss103-125). Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi, (Edit. R. Kaymakcan-M. Zengin-Ş. Arslan), Dem Yayınları, İstanbul.
- ÖZTAŞKIN, Özlem Bektaş (2012) “Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 61, ss.245-272.
- SUBAŞI, Necdet (2011) “Müfredata Dahil Olmak Ya Da Aleviliği Oku(t)mak”, (ss. 55-63)Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi, (Edit. R. Kaymakcan-M. Zengin-Ş. Arslan, DEM Yayınları, İstanbul.
- SUBAŞI, Necdet (2003) Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme, Vadi Yay., Ankara.
- T.C. Devlet Bakanlığı, Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, (2010) DNA Medya, Ankara.
- T.C. Devlet Bakanlığı, 3. Alevi Çalıştayı, (2009), DNA Medya, Ankara.
- T.C. Devlet Bakanlığı, 4. Alevi Çalıştayı, (2009), DNA Medya, Ankara.
- TOPRAK, Binnaz-Çarçoğlu, Ali (2006) Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, TESEV Yayınları, İstanbul.

- TOSUN, Cemal, (2009) “Almanya’da Alevi Derslerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’ye Muhtemel Yansımaları”, Dini Araştırmalar, 12 (33), ss.99-106.
- TOSUN, Cemal, (2005) “DKAB Derslerinde Alevilik”, Türk Yurdu, 25: 210 (39), ss.37-41.
- TÜRKAN, Ahmet, ŞAHAN, Ramazan, MEYDAN, Ahmet, TÜRKER, Ali Sacit (2012) Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-9, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- UÇAR, Ramazan (2005) Alevî-Bektâşîler Açısından Türkiye’de Din Eğitimi: Bir Alan Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005/2, (15), ss. 43-81.
- ÜÇER, Cenksu (2010) Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik, Ankara Okulu Yayınları, Ankara
- ÜZÜM, İlyas (2000) Günümüz Aleviliği, İSAM Yay., İstanbul.
- YAPICI, Asım (2011) “Dini Gruplar Arası Ön Yargıların Etkinliğinin Azaltılmasında Din Öğretiminin Önemi”, (ss.299-320) Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi, (Edit. R. Kaymakcan-M. Zengin-Ş. Arslan, Dem Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Hüseyin (2011) “DKAB Derslerinde Aleviliğin Öğretimi”,(65-75) Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi, (Edit. R. Kaymakcan-M. Zengin-Ş. Arslan, Dem Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Hüseyin, (2009) “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII/2 - 2009, 189-209.
- ZELYUT, Rıza (1999) “Alevilerin Kendine Bakışı”, Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler, İSAV Yayınları, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

- 2008 HUMAN RIGHTS REPORT: Turkey, Bureau of Democracy HUMAN RIGHTS, AND LABOR February 25, 2009 <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2008/eur/119109.htm>
- AKTAŞ, Ali (1998) “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi”, http://www.alevibektasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=675:kent-ortamnda-alevilerin-kendilerini-tanmlama-bicimleri-ve-nanc-ritueellerini-uygulama-sklklarnn-sosyolojik-acdan-deerlendirilmesi&catid=38:ararmlar-kategori&Itemid=54
- AYGÜN, Hüseyin (2012) “Alevilik Tanımı Yanlış” http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=763:kitapta-alevilik-tanm-yanl&catid=1:son-haberler&Itemid=2
- ÇALIŞLAR, Oral (2011) “Müfredat ve Kerbela’nın Ağırlığı”, Radikal, 15.12.2010 <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1032669&Yazar=ORAL-CALISLAR&CategoryID=98>
- KALUÇ, Şenol (2011) “Din Dersleri ve Alevilik” <http://www.taraf.com.tr/haber/din-dersleri-ve-alevilik.htm>
- KAYA, Ayhan (2011) Türk Milli Eğitim Sisteminde Farklılığa Saygının Önündeki Engeller, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/19806/ACCEPT_PLURALISM_POLICY_BRIEF_2011_03_TURKEY_TURKISH.pdf?sequence=3

KILIÇ, Cemil (2012) “MEB’in Alevilik Kandırmacısı”, <http://www.aydinlikgazete.com/mansetler-3377-mebin-alevilik-kandirmacasi.html>

KUTLU, Sönmez (2007) “Din Öğretiminde Mezhepler Üstü Yaklaşım ve Aleviliğin Öğretimi”
<http://www.sonmezkutlu.com/?pnum=105&pt=Din%20%C3%96%C4%9Fretiminde%20Mezhepler%20%C3%9Cst%C3%BC%20Yakla%C5%9F%C4%B1m%20ve%20Alevili%C4%9Fin%20%C3%96%C4%9Fretimi>

KUTLU, Sönmez, (2001) “Din Öğretiminden Yeni Yöntem Arayışları Sempozyumu”
<http://www.sonmezkutlu.com/?pnum=155&pt=Din%20%C3%96%C4%9Fretiminden%20Yeni%20Y%C3%B6ntem%20Ara%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1%20Sempozyumu>

MUTLUER, Nil (2013) “Gündem Alevilik”, <http://gundem.milliyet.com.tr/turkiye-de-alevilik-secmeli-din-dersi-nde-dislanacagim-kaygisi-/gundem/gundemdetay/15.01.2013/1655403/default.htm>

TOPRAK, Binnaz (2010) “Din Dersinde Alevilik”, Radikal Gazetesi, 16 Aralık 2010

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1032807&CategoryID=97&Date=20.12.2010&Yazar=B%DDNNAZ>